

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Etické výzvy ve volné trilogii Martiny Drijverové
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kateřina Hrodková
Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Novotný

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 26. 3. 2019

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Jiřímu Novotnému za cenné připomínky při zpracování diplomové práci.

ÚVOD.....	2
1 MARTINA DRIJVEROVÁ	3
1.1 Biografie	3
1.2 Dílo	4
1.2.1 Rozhlas, divadlo a film.....	5
1.2.2 Knihy	6
2 PROBLEMATIKA NEÚPLNÉ RODINY V ČESKÉ LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ OD 50. LET 20. STOLETÍ	10
2.1 Stručná charakteristika neúplné rodiny.....	10
2.2 Neúplná rodina v České republice	10
2.3 Dítě v neúplné rodině.....	11
2.4 Kořeny problematiky neúplné rodiny v literatuře pro děti a mládež.....	11
2.5 Neúplná rodina v současné české literatuře pro děti a mládež	12
2.5.1 Od konce 2. světové války do Sametové revoluce	12
2.5.2 Po listopadu 1989	13
3 VYMEZENÍ VOLNÉ TRILOGIE	15
3.1 Charakteristika trilogie	15
3.2 Prostředí	15
3.2.1 Škola	15
3.2.2 Domov a dětský pokoj	17
3.2.3 Askalóna	19
3.3 Postavy a sociální vztahy	20
3.3.1 Rodina Váchalových.....	20
3.3.2 Maminka.....	21
3.3.3 Maminka a výchova dcer.....	23
3.3.4 Sourozenecký vztah.....	25
3.3.5 Hledání tatínka.....	26
3.3.6 Pan Koukolík	29
3.3.7 Kamarádské vztahy.....	29
3.3.8 Iveta	30
3.3.9 Marcela Tranděrová.....	31
3.3.10 Rodina Galbovských	32
4 LITERATURA A POMOCNÉ LITERÁRNÍ VĚDY	34
5 APLIKACE NÁMĚTŮ Z TRILOGIE	37
Závěr.....	39
Resumé	40
Seznam literatury a pramenů	41

ÚVOD

Vztah k dětské literatuře mi vydržel od dětství dodnes. V hlavě mám uložené střípky vzpomínek na každodenní chvílky, kdy mi máma zpívala a četla pohádky a říkadla. Díky ní mám velmi široký repertoár lidových písniček, pohádek i příběhů, ze kterého čerpám v práci i doma. Bezpochyby to jsou kořeny mého vztahu ke čtenářství. Ve škole jsem se pak nemohla dočkat každého katalogu mladého čtenáře. Pamatuji si, když jsem si jako malá prvňáčka hrdě ze školy nesla objednanou knihu *Putování za švestkovou vůní*, která byla skoro větší než já.

Teď, když už jsem „velká holka“, jsem se rozhodla, že ve své práci budu rozvíjet čtenářství nejen u sebe, ale i u dětí. Začalo to tím, že jsem se jako knihkupec v jednom malém „okrajovém“ knihkupectví snažila pouštět do světa kvalitní dětské knížky. Neustále jsem si rozšiřovala přehled o tom, co je na knižním trhu k dispozici, abych mohla doporučovat vhodné knihy do správných rukou, např. rodičů a dětí. I proto, že jsem se chtěla více věnovat rozvoji dětského čtenářství; jsem teď učitelka na 1. stupni jedné základní školy. Uvědomila jsem si, že spisovatelé dokáží čtenáři prostřednictvím svých knih (příběhů v nich) předat důležité informace, myšlenky, názory a postoje. Umí popsat různé životní situace i navrhnout jejich rozmanitá řešení, která bych já buď vůbec nevymyslela, nebo by mi to trvalo velmi dlouho. Z toho důvodu považuji knihy (jejich části) za dokonalý nástroj své pedagogické práce.

Mezi tyto knihy patří i díla spisovatelky Martiny Drijverové. V diplomové práci se budu zabývat segmentem její tvorby. Konkrétně se jedná o volnou trilogii s problematikou neúplné rodiny, v níž se stará mladá matka sama o dvě malé dcery po smrti manžela. Všechny tři knihy jsou plné etických a sociálně-psychologických apelů na děti, rodiče i učitele na 1. stupni základních škol. Pokusím se o interpretaci tohoto bohatého díla z české literatury pro děti a mládež. Čtenář každého věku si v něm může najít mnoho mezi řádky. Stručně nastíním téma neúplné rodiny v české dětské literatuře. Protože se do trilogie výrazně promítá autorčina osobní zkušenost, část své práce jsem věnovala její biografii.

1 MARTINA DRIJVEROVÁ

1.1 Biografie

Martina Drijverová je překladatelka, scenáristka, autorka rozhlasových, seriálových i divadelních her, ale především velmi známá česká spisovatelka, která píše knihy především pro čtenáře od tří do šestnácti let. Nejraději píše pro děti, protože ty, na rozdíl od mnoha dospělých, věří na zázraky. Narodila se v Praze 10. července 1951 jako druhá dcera. Otec¹ Martiny Drijverové pocházel z Nizozemska a nedlouho po jejím narození rodinu opustil a vrátil se do svého rodiště. S otcem tedy byla v kontaktu jen prostřednictvím dopisů. Znovu se setkali až v jejích patnácti letech.

Otec ji v dětství příliš neovlivnil, v jednom článku o něm autorka píše: (...) *hrál tedy spíše roli hodného strýčka.*² Cestu si k sobě našli více, když Martina dospívala. Martina Drijverová žila s maminkou, babičkou a sestrou v Praze. Maminka dcery vychovávala s láskou v bezpečném domově a podporovala v nich fantazii tím, že jim pravidelně četla (asi do 10 let), vyprávěla jim a nechala je, aby mohly vymýšlet své příběhy. Rozhlasové redaktorce Evě Hůlkové v *Hovorech* (v Českém rozhlase) vypráví o tom, jak nikdy nezažila, že by ji maminka kárala za to, že si vymýšlí pohádky, naopak v ní vždy její obrazotvornost podporovala. Příhody odehrávající se na letních táborech byly pro Martinu Drijverovou velkou inspirací k psaní dopisů domů.³ Maminka v Martině vypěstovala lásku ke čtení. V rozhovoru Veronice Peslerové svěřila: „*Měla jsem úžasnou maminku. Uměla mi najít ve správný čas tu správnou knížku, takže vztah ke knížkám a literatuře jsem získala určitě od ní. Do knihovny mě ale ve druhé třídě zavedla babička. To už jsem měla přečtené všechny dětské knihy, které jsme doma měli. Život bez knížek (svých i těch vypůjčených) si neumím představit. A lituju všechny, co si k nim cestu nenašli.*⁴ Oblíbená kniha Martiny Drijverové je *Podivuhodné cesta Nilse Holgerssona Švédském,*⁵ jedna z mnoha, kterou jim četla maminka na pokračování. Sama pak tuto „podivuhodnou cestu“ četla ještě mnohokrát.

Na konci 60. let odmaturovala na Střední všeobecně vzdělávací škole v Praze, poté absolvovala ošetrovatelský kurz. Dokonce na tři roky vyměnila Prahu za Paříž, kde

¹ Otec Martiny Drijverové byl strojný inženýr.

² DRIJVEROVÁ, M. Mám ráda svou rodinu. *Zlatý máj*. 1994, 38 (3), s. 83.

³ Český rozhlas – Hovory s Evou Hůlkovou: <https://prehravac.rozhlas.cz/audio/3168687> - dostupné 24. 10. 2018.

⁴ <https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/spisovatele-a-detske-knihy/s-martinou-drijverovou-o-knikach-a-psani> - dostupné 21. 10. 2018.

⁵ Autor: Selma Lagerlöfová.

studovala na Sorbonně dějiny francouzského umění. Jejího otce dojalo, že i přes studijní potíže se dokázala vzepřít a odmaturovat s vyznamenáním, tak její mamince navrhl, že studia v Paříži bude platit. Seminář však nedokončila, vrátila se do rodného města a po krátké známosti se vdala za Jana Otčenáška (dramaturga, režiséra a scenáristu), s nímž má dvě děti, dceru Martinu a syna Vojtěcha. V roce 1974 začala na Akademii múzických umění v Praze studovat na Filmové a televizní fakultě (FAMU) produkci. Kromě toho také využívala své jazykové schopnosti angličtiny, francouzštiny a španělštiny především k překladům pohádek. Po čtyřech letech úspěšně ukončila studium na FAMU. Publikovala některé malé prózy do několika velmi oblíbených časopisů, např. *Mateřídouška*, *Sluníčko*, *Sedmička*, *ABC*, *Zlatý máj*, *Pastelka*, *Rodina a škola*, *Děti a my* aj. V roce 1980 se na šest let stala dramaturgyní hlavní redakce pro děti a mládež v Československém rozhlasu,⁶ kde se věnovala tvorbě publicistických pořadů, rozhlasových her, pohádek a pro nejmenší posluchače.

Od roku 1987 je spisovatelkou z povolání a věnuje se především psaní knížek pro děti a mládež. Okrajově se věnuje také loutkovému divadlu (ve spolupráci s Evou Hruškovou a Janem Přeučilem). Je členkou *Obce spisovatelů* a *České sekce IBBY*.⁷ Žije střídavě v Praze na Střížkově a na své chalupě na Milevsku.⁸ Sama o sobě říká, že ráda aktivně odpočívá při práci na zahradě.

1.2 Dílo

Novinářka Michaela Voráčková se Martiny Drijverové v rozhovoru zeptala, kde čerpá energii a inspiraci pro svou rozsáhlou tvorbu, a spisovatelka odpověděla: *Myslím, že mě obohacuje má rodina. Mezi nejbližšími vždycky načerpám energii. Aktivním odpočinkem je pro mě také práce na zahradě – věnuji se biozahrádkaření, pěstuji málo známé nebo nedostatkové druhy ovoce a zeleniny (kromě těch běžných). A pokud jde o inspiraci? Poslouchám lidi a hlavně děti kolem sebe, povídám si s nimi...*⁹

Martina Drijverová je úspěšná a plodná spisovatelka. Za své dílo v průběhu života obdržela mnoho cen. Každý rok v listopadu začíná hlasování v anketě Suk – čteme všichni,¹⁰ pojmenované po zakladateli studijní knihovny literatury pro mládež profesoru

⁶ <https://spisovatele.cz/martina-drjverova> – dostupné 21. 10. 2018.

⁷ IBBY (International Board on Books for Young People) – pečuje o vysokou uměleckou úroveň knih pro děti a mládež a jejich propagaci i ve světovém měřítku. In: <http://www.ibby.cz/index.php/ibby-eska-sekce/ceska-sekce-ibby> - dostupné 21. 10. 2018.

⁸ <https://spisovatele.cz/martina-drjverova#cw> – dostupné 21. 10. 2018.

⁹ https://www.ranapce.cz/wp-content/uploads/V-Kostce_2014.pdf – dostupné 21. 10. 2018.

¹⁰ <http://nmpk.cz/knihovna/suk-vysledky-prechozich-rocniku> - dostupné 21. 10. 2018.

Františku V. Sukovi. Tuto anketu vyhlašuje Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského ve spolupráci s Klubem dětských knihoven Svazu knihovníků a informačních pracovníků. Hlasují v ní učitelé, děti a knihovníci z celé České republiky. Jejím cílem je nejen „zviditelnění“ a propagace zajímavých dětských knih, ale i mapování toho, jaké knihy dětští čtenáři preferují. Zahrnuje v sobě hned několik cen, např. Cenu knihovníků získala celkem čtyřikrát, a to za knihy *Domov pro Marťany* (1. místo, 1994), *Už neposlouchám za dveřmi* (3. místo, 2001), *České dějiny očima psa* (2. místo, 2004) a *České dějiny očima psa, kniha druhá* (3. místo, 2006); Cenu dětí jí za *Domov pro Marťany* (2. místo, 1998) daly samy děti a Cenu učitelů za přínos k rozvoji dětského čtenářství převzala čtyřikrát - poprvé za *Annu za dveřmi* (2. místo, 1993), podruhé za *Domov pro Marťany* (2. místo, 1998), potřetí za *Pohádky z celého světa* (2001) a nakonec také za *České dějiny očima psa* (2004).

Zlatou stuhou se každý rok oceňují tvůrci, vydavatelé a širitelé kvalitní literatury pro děti a mládež. Vyhlašovatelem této ceny je Česká sekce IBBY. Ocenění se týká čtyř oblastí – původní české slovesné tvorby, překladů, výtvarné tvorby a komiksové tvorby. Také tuto cenu za beletrii pro děti získala Martina Drijverová za svou knihu *Domov pro Marťany* (1998) a *Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř* (2002).¹¹

Dále je možné uvést další ocenění jejich literárních kvalit, obdržela např. Cenu nakladatelství Albatros (1983), Cenu MF za povídku (1988), cenu Nejkrásnější kniha roku (1994) nebo Výroční cenu nakladatelství Albatros (1998) a další.

1.2.1 Rozhlas, divadlo a film

V 80. letech minulého století působila v redakci pro děti a mládež Československého rozhlasu. Její působení poté pokračovalo i v Českém rozhlase, kde „pod jejíma rukama“ vznikalo mnoho her a seriálů pro dětské posluchače. Ve *Slovníku české literatury*¹² se uvádí, že pro rozhlas adaptovala vlastní předlohy (pohádkový seriál *Moura a Matylda*, 1984; *Pan Uplakán a bodlák*, 1986 a jiné¹³) i cizí náměty (např. *Poklad v horách*, 1985). Jana Semelková¹⁴ se Martiny Drijverové v rozhovoru mimo jiné zeptala na to, zda má ráda rozhlasové hry a čtení, spisovatelka odpověděla: *Mám. Velice. Poslech*

¹¹ <http://www.ibby.cz/index.php/zlata-stuha-historie> - dostupné 21. 10. 2018.

¹² <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=684> – dostupné 28. 10. 2018.

¹³ Též napsala: rozhlasovou pohádku *Čertík svaté Juliány* (2003), pohádkový seriál *Příběh z malé pletené planety* (1985), pohádkové cykly *Strašidelné pohádky* (2000), *Kouzelné pohádky* (2001), *Pohádky o statečných bojovnících* (2004) a rozhlasové hry *Dlouhé cesty stěhovacích vozů* (1982), *Vánice* (1994), *Ledové šílenství* (1994).

¹⁴ PhDr. Jana Semelková je jednatelka nakladatelství JaS.

vám nechává hodně velký prostor pro vaši představivost. Často poslouchám mluvené slovo (hlavně CD ze Zlatého fondu Českého rozhlasu) a velice si to užívám. Höger, Medřická, Cupák, Brodský, Werich a další a další, kteří už tu nejsou, to je nádhera.¹⁵

Pro Československou a později Českou televizi napsala scénáře k několika filmům. Podle Česko-Slovenské filmové databáze¹⁶ byl v roce 1989 natočen film *Táta k příštím Vánocům*. Předlohou mu byla stejnojmenná kniha Martiny Drijverové. V roce 1995 vznikly hned dvě pohádky, první *Princ z pohádky* na motivy povídky O. Henryho, druhá *Poutníci* podle předlohy B. Němcové a o tři roky později další pohádka *Tajemství mořské panny*. Kniha V. Říhy se stala předlohou ke scénáři k pohádce z roku 1999 *Silák a strašidla*. Podle starofrancouzské legendy byla v roce 2002 natočena *Nevěsta s velkýma nohama*, na španělské motivy v roce 2003 pohádka *Tajemný svícen* a o rok později ještě *Vánoční panenka*. Na náměty Martiny Drijverové byl v roce 1976 natočený večerníkový seriál *Pablo a jaguár* a v roce 1998 *Nils a divoké kachny*. Dále také seriál z roku 1990, podle její stejnojmenné knihy *Heřmánci*. Volně na motivy knihy *Domov pro Martany* režírovala Monika Elšíková-La Fay film *Archa pro Vojtu* (2001).

Martina Drijverová se dokáže postavit i do role režisérky. V *Divadle Evy Hruškové a Jana Přeučila*¹⁷ režírovala původní loutkovou hru *Čert a Káča* (2008), při které děti v hledišti nejsou jen pasivními diváky. Pro Evu Hruškovou a loutky napsala pohádku *Princezna se zlatou hvězdou* na motivy pohádky Boženy Němcové (2005). Je také autorkou původní hry pro děti i dospělé *Život svatého Václava* (2005).¹⁸

1.2.2 Knihy

Píše již od 70. let, za tu dobu napsala přes sedmdesát knih. Některé z nich ilustroval její syn, výtvarník Vojtěch Otčenášek. Jsou to například knihy: *Příšerné bytosti žijící ve vodě* (Motto, Praha 2006), *Čeští panovníci byli taky jenom lidi* (Computer Press, Praha 2010), *Kdo to je, co to je, jakpak se to jmenuje* (Computer Press, Praha 2010), *Kamarádi z velké dálky* (Computer Press, Praha 2011), *Lásky českých spisovatelů* (Computer Press, Praha 2011), *Tajemný kůň* (Edika, Praha 2012), *Lásky českých malířů* (Edika, Praha 2012), *Tajemné a kouzelné stromy* (Edika, Praha 2016).

Témata ke svým knihám čerpá z toho, co vidí a slyší kolem sebe. Velmi ráda poslouchá rozhovory dětí v běžných denních situacích, třeba jen při cestě tramvají. Evě

¹⁵ <http://www.kultura21.cz/rozhovory/4514-martina-drijverova> - dostupné 20. 10. 2018.

¹⁶ <https://www.csfd.cz/tvurce/89815-martina-drijverova/> - dostupné 28. 10. 2018.

¹⁷ <https://eva-hruskova-a-jan-preucil.webnode.cz/nabidka/> - dostupné 28. 10. 2018.

¹⁸ <http://www.uapierot.cz/drijverova.php> - dostupné 28. 10. 2018.

Hůlkové v pořadu *Hovory* (v Českém rozhlasu) uvedla: *Většina dospělých mi říká, že jsem infantilní i ve svém pokročilém věku. Mě zajímají věci, které zajímají děti, proto si asi s dětma rozumím.*¹⁹ Knihovny a školy z různých měst České republiky ji zvou na besedy, kde malým i starším dětem nejen čte a vypráví, ale také si s nimi povídá a klade jim otázky. Snaží se naslouchat jejich radostem i starostem, některé se pak stanou součástí jejich příběhů. Dokonce se děti ptá, o jakých tématech by si rády přečetly, na jedné besedě ji například malí posluchači požádali, aby napsala i o rozvodech rodičů. Martina Drijverová velmi dobře ví, že děti (a mnohdy i dospělí) se se svým hrdinou v knížce ztotožňují, proto svým čtenářům předkládá i témata, která jsou náročná. Za důležité považuje nenechávat v pozadí např. téma mentálního či tělesného postižení. Tato složitá témata spisovatelka dokáže svým čtenářům přiblížit tak, aby pro ně byla srozumitelná a zároveň poutavá a aby v sobě nesla i něco navíc. To je vidět zejména na její próze s dětským hrdinou, v níž není možné přehlédnout vypravěčský talent, ale i určitou sociální nadstavbu. Hrdinové se dostávají do rozmanitých životních situací, různě je prožívají a hledají východiska. Například ve fantasy příběhu *Rytířovo kopí* (Motto, Praha 2005) se šestnáctiletý chlapec vyrovnává s tím, že v souboji zabil svého protivníka.

Integraci postižených dětí mezi zdravé děti považuje za velmi důležitou. S rukopisem knížky *Domov pro Mart'any*, obešla celkem třináct nakladatelů během osmi let, než se knížka v 90. letech dočkala vydání. Kniha získala celkem pět cen a z toho jednu přímo od čtenářů. V knize si desetiletá Michala zvyká na nové město a novou školu, protože se s rodiči a bratrem musela přestěhovat. Její bratr se narodil s Downovým syndromem, charakteristické znaky tohoto postižení jsou v knize pro malého čtenáře velmi dobře popsány. Nedávno se Martina Drijverová dozvěděla, že v opavské základní škole čtvrtáci knihu četli a jedna dívka se po dočtení ostatním svěřila, že má také takového bratříčka jako hlavní hrdinka knihy. Spolužáci jí zcela spontánně navrhli, aby bratra do školy přivedla a velmi vřele ho mezi sebe přijali. Toto považuji za jeden z mnoha důkazů, že příběhy Martiny Drijverové mají velký význam a jsou podstatnou součástí kvalitní české literatury pro děti a mládež.

Před několika lety objevila blog Bartoloměje Hruše, chlapce, který se narodil s Williamsovým syndromem. Jeho příběh ji inspiroval k napsání knihy *Malé věci, velké věci*, v níž se devátáčka Jana vyrovnává s rozvodem rodičů a zjištěním, že má nevlastního

---

¹⁹ Český rozhlas – Hovory s Evou Hůlkovou: <https://prehravac.rozhlas.cz/audio/3168687> - dostupné 24. 10. 2018.

bratra s tímto syndromem. Od roku 2003 je Martina Drijverová patronkou *občanského sdružení Willík*,²⁰ které dlouhodobě podporuje.

Významná část její literární tvorby je věnovaná pohádkám. V jedné části jejich autorských pohádek vystupují zvířata s lidskými vlastnostmi. Zajímavé jsou také soubory pohádek, které nejsou propojené. V díle Martiny Drijverové se také můžeme setkat s adaptacemi různých pohádek od nás i ze světa.

V některých knihách představuje historii naší země (s jejími významnými osobnostmi a pověstmi) nejmenším čtenářům. Z vlastní zkušenosti vím, že je ve své práci často využívají pedagogové na prvním stupni. Autorka sama nabízí školám besedy zaměřené na českou historii pro mladší i starší žáky. U dětí jsou oblíbené knihy *České dějiny očima Psa* (Albatros, Praha 2004), *České dějiny očima Psa 2.* (Albatros, Praha 2006), obě vyšly již v několikátém vydání. Pes jako dávný průvodce člověka v nich komentuje různé události našich dějin z pohledu jiného druhu, tudíž jinak než člověk. Nevyhýbá se ani náboženským tématům. Další část tvorby Martiny Drijverové bychom mohli souhrnně nazvat vzdělávací či naučná pro děti a rodiče.

Žáci naší školy si v třídních knihovničkách rádi půjčují krátké příběhy o malých zlobivých holčičkách a chlapcích – *Zlobilky* (Albatros, Praha 2009), *Příšerné zlobilky* (Albatros, Praha 2014), *Nezbedníci* (Albatros, Praha 2011) a *Příšerní nezbedníci* (Albatros, Praha 2015). Autorka v knihách humorně vystihuje spoustu obvyklých nešvarů, které jsou dětem i rodičům dobře známé. Mnoho rodičů najde v příbězích svého malého nezbedníka. Poučení na konci každé kapitoly jsou adresovaná dětem i jejich vychovatelům.

Nejvýraznější částí literární tvorby Martiny Drijverové je příběhová próza s dětským hrdinou, kde se projevuje autorčina znalost dětské duše. V těchto příbězích se čtenáři mohou nechat pohlit poutavým vyprávěním, kde hrdinové hledají skutečné přátele - *Kryštof a Karel* (Albatros, Praha 1983), mají problémy v sociálních vztazích - *Lenka au-pair* (Motto, Praha 2004), potýkají se zdravotním nebo sociálním handicapem - *Anna za dveřmi* (Olympia, Praha 1993), *Už neposlouchám za dveřmi* (Praha, Albatros 2001)) anebo třeba řeší problémy neúplné rodiny, volná trilogie - *Táta k příštím Vánocům* (Albatros, Praha 1979), *Táta pro radost i pro zlost* (Albatros, Praha 1984), *Táta nemá smutky rád* (Albatros, Praha 1985). Vždy se snaží čtenářům nabídnout nějaké možné řešení problémů, které se v příběhu objevily. Čtenář tak získává možný návod na to, „jak

---

²⁰ <http://willik.tym.cz/index.php?co=mikulas2013> - dostupné 28. 10. 2018.

z podobné situace ven“. Od přečteného příběhu tak odchází vybavený postupem, který měl možnost modifikovat podle svého uvážení.

2 PROBLEMATIKA NEÚPLNÉ RODINY V ČESKÉ LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ OD 50. LET 20. STOLETÍ

2.1 Stručná charakteristika neúplné rodiny

V odborné literatuře se setkáme s mnoha definicemi pojmu neúplná rodina. Dá se však říci, že je to taková rodina, ve které vyrůstá neplnoleté dítě pouze s jedním rodičem. Podle Anny Šťastné²¹ můžeme rozlišit tři typy podle toho, jakým způsobem vznikla. Prvním typem je taková neúplná rodina, která nikdy nebyla úplnou, protože matka je od počátku se svým dítětem sama, je označována jako svobodná matka. Druhý typ vznikne tak, že jeden z rodičů z různých důvodů přestane plnit svou rodičovskou funkci (např. trvale opustí rodinu, je ve výkonu trestu, aj.). Posledním typem je neúplná rodina vzniklá smrtí jednoho z rodičů nebo rozvodem manželství. Rozvod manželství je dnes nejčastějším důvodem ke vzniku neúplné rodiny.

2.2 Neúplná rodina v České republice

Tomuto tématu se v České republice ve své práci blíže věnují (věnovali) například Zdeněk Matějček, Zdeněk Dytrych, Irena Sobotková, Ivo Možný. Nahlíží na něj z různých pohledů (např. psychologie, sociologie, pedagogiky). Všichni se však shodují v tom, že problematika neúplných rodin je spojena s mnoha sociálními riziky. Evropská komise vypracovala studii,²² ze které vyplynulo *pět indikátorů sociálního vyloučení: úroveň vzdělání, participace na pracovním trhu (mír ekonomické aktivity, riziko nezaměstnanosti), příjmová chudoba, riziko nízkého příjmu a dosažitelnost bydlení.*²³

Z informací ČSÚ vyplývá, že v České republice je hlavou neúplné rodiny nejčastěji rozvedená žena ve věku 29 – 35 let, se středoškolským vzděláním (s maturitou či bez ní). Neúplných rodin se závislými dětmi je v České republice více než tři sta čtyřicet tisíc. S nelehkou situací těmto rodinám zčásti pomáhá stát finanční podporou (např. příspěvkem na dítě, peněžitou pomocí v mateřství, rodičovským příspěvkem, delší podporou při ošetřování člena rodiny, vdovským/vdoveckým důchodem, sirotčím důchodem). Většinou se však „osamělé hlavy rodin“ musí spolehnout na své schopnosti, síly a pomoc blízkých.

²¹ ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných zemích*. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2009.

²² Study on Poverty and Social Exclusion among Lone-Parent Households, 2007.

²³ ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných zemích*. Praha: VÚPSV, v. v. i., s. 22 2009.

2.3 Dítě v neúplné rodině

Jak se cítí dítě, když se jeho rodiče rozvádějí? Co zažívá, když se manželství rodičů nadobro rozpadne? Podle Zdeňka Matějčka a Zdeňka Dytrycha²⁴ je dítě mnohdy frustrováno „vyslýcháním“ různých odborníků u rozvodového řízení; postaveno rodiči mezi ně jako prostředník; izolováno od prarodičů ze strany jednoho rodiče; podpláceno ze strany rodičů/rodiče; stresováno seznámením se a soužitím s novým rodičem... To všechno může vést k tomu, že se zhorší prospěch a sociální vztahy ve škole a že na některé podněty, které dítě dříve nechaly chladným, vyvolají nepřiměřené (přecitlivělé) reakce.

Setkání se smrtí v rodině i mimo ni není zcela běžné. Lidé dnes neumírají doma, ale v nemocnicích či jiných zdravotnických (pečovatelských) zařízeních, a proto se mezi lidmi vytrácí schopnost truchlit. Dříve bylo zcela běžné, že zemřel někdo z rodiny či sousedů doma a bylo zvykem se s ním v určitém čase rozloučit. Události se účastnily i děti. Úmrtí jednoho z rodičů si zřejmě plně uvědomí až dítě ve starším školním věku. Pozorování (např. Jaro Křivohlavý, 1989) však ukázala, že již na konci kojeneckého věku dítě dokáže velice truchlit ze ztráty blízké osoby. V batolecím a předškolním věku se schopnost truchlit ještě prohlubuje: *Symptomatologie truchlení je velmi pestrá, takže pro diagnostiku neposkytuje jednotné spolehlivé vodítko. Z dlouhého výčtu příznaků, které uvádějí jednotliví badatelé, jsou nejčastější: uzavřenost do sebe, skleslost, apatie, nechutenství, vývojová regrese, fobie různého druhu, neurotické obtíže, lpění na někom z dospělých, ale také předvádivé nebo provokativní chování, zdánlivě nesrovnatelné s prožívaným smutkem (následkem toho nesrozumitelné sociálnímu chování a provokující k nevhodným výchovným zásahům.)*²⁵ Když člověku zemře blízká osoba (např. jeden z rodičů), mívá někdy tendenci si zemřelého idealizovat. To může být někdy velká překážka v budování vztahu k novému partnerovi žijícího rodiče.

2.4 Kořeny problematiky neúplné rodiny v literatuře pro děti a mládež

Vše má nějaký počátek. Již v 19. století se můžeme v literatuře pro děti a mládež setkat s tématem neúplné rodiny. Na jeho počátku byla literatura orientována na folklor a poučení dětí. Knihy psané s intencí k dětskému čtenáři, se *širokým sociálním dosahem,*

---

²⁴ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2009.

²⁵ Tamtéž, s. 104.

u nás byly vydávány například *Českou expedici* Václava Matěje Krameria.²⁶ Vojtěch Nejedlý²⁷ v roce 1807 předložil čtenářům knihu *Ladislav a děti jeho, ve které otec Ladislav, vlastník venkovské usedlosti, opustí úřad ve městě a rozhodne se vychovávat své tři děti*. Tématu neúplné rodiny se dotkla také Božena Němcová v novele *V zámku a podzámčí*, kde je postava vdovy Karáskové, která zůstala sama se dvěma malými chlapci, nebo v povídce *Divá Bára*, v níž hlavní postava vyrůstá zcela bez rodičů.

Ještě na konci 19. století byla dětská literatura brána spíše jako prostředek ke vzdělávání dětí, začínala plnit i funkci estetickou. Na počátku 20. století pomalu vítězil *realismus v kresbě dětského hrdiny nad idylizací a sentimentalismem*. Vyšla povídka *Jurka* od Marie Gebauerové,²⁸ ve které líčí autobiografický příběh, v němž se sestra musela po smrti matky starat o svého bratra. Karlu Půlpánovi byla vydána kniha *Bez maminky* příběh o nemanželském dítěti.

V roce 1940 vychází *Robinsonka* Marie Majerové,²⁹ kde spisovatelka propojila literární typ robinsona³⁰ s tématem neúplné rodiny. Hlavní hrdinka se po smrti matky musela postarat o domácnost a tak trochu i o svého otce.

2.5 Neúplná rodina v současné české literatuře pro děti a mládež

V této podkapitole stručně prozkoumáme českou literaturu pro děti a mládež, abychom zjistili, kdo se problematice neúplné rodiny věnoval a jakým způsobem toto téma zpracoval.

2.5.1 Od konce 2. světové války do Sametové revoluce

Po skončení války se začal svět dětské literatury znovu probouzet. Ve školách, jejichž síť se rozšiřovala, své místo měla také estetická výchova. Podmínky, v nichž děti žily, se zlepšovaly. Kvůli hrůzám, které s sebou přinesla válka, bylo jedním z aktuálních témat dítě a válka. Například odloučení hlavní hrdinky Leni od své rodiny v knize Zdeňky Bezděkové³¹ *Říkali mi Leni*. Kniha se dočkala velkého úspěchu a byla vydána v několika jazycích. Tématu rozvrácených manželství se ve své tvorbě v této době věnovala také

²⁶ CHALOUPKA, O. a kol. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985.

²⁷ GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. Praha: SPN, 1987, s. 37.

²⁸ Tamtéž, s. 42.

²⁹ Tamtéž, s. 52.

³⁰ Hrdinka se staví do role opuštěného člověka, připadá si osamělá, i když má otce, který ji miluje. Ten však hodně pracuje a nemá na ni mnoho času. Autorka udělala sondu do dětské duše a popsala pocity dítěte.

³¹ BEZDĚKOVÁ, Z. *Říkali mi Leni*. Praha: Albatros, 2012.

Kamila Sojková,³² např. v novele *Lenka*. Bohumil Říha³³ napsal knihu *Na útěku*, která později vyšla v přepracovaném vydání *Stázka*. Jedná se o příběh dospívající slečny, která kvůli gestapu na čas ztratí otce a musí se o sebe postarat sama.

V 50. letech se v literatuře často objevovala povrchnost a socialistický přístup ke skutečnosti.³⁴ Rozpad jedné rodiny, pošramocení dospívající duše a prostředí dětského domova poměrně zdařile ve své knize *Velké trápení* popisuje Helena Šmahelová.³⁵ Její příběh byl v 70. letech zfilmován.

Po vlně nonsensových pohádek a hravého humoru let šedesátých se do popředí dostává příběhová próza pro děti v druhé polovině 70. let. V této době byla vydána kniha Markéty Zinnerové³⁶ *Indiáni z Větrova*, v ní autorka píše o střetu dětí z dětského domova s dětmi z vesnice (majících rodiče). Markéta Zinnerová otevřela čtenářům téma touhy dětí z dětského domova po rodinných vztazích. Tuto potřebu si částečně naplňují tím, že si hrají na indiánský kmen.

2.5.2 Po listopadu 1989

Spisovatelé získali svobodu psát i o tématech, která byla dříve zakázaná (př. skauting, sex, zdravotní postižení atd.). Nakladatelé získali svobodu vydávat nové i dříve zakázané tituly. To mělo za následek širokou nabídku titulů na trhu pro všechny věkové kategorie. Bylo s tím také spojeno i zvýšené množství méně hodnotné literatury (*literárního kýče a literární škváry*³⁷). V 2. polovině 90. let začala vznikat nová díla známých spisovatelů i spisovatelských nováčků. Vycházely reedice starších významných děl literatury pro děti a mládež. *Běžnou standardní produkci tohoto žánru (příběhové prózy ze života dětí a mládeže) svým uměleckým novátorstvím vysoce překračuje tvorba M. Drijverové a zejména I. Procházkové.*³⁸

Obě dvě spisovatelky se ve své tvorbě dotkly tématu neúplné rodiny. V hovorech s Evou Hůlkovou se Martina Drijverová nechala slyšet, že není pravda, dle svých zkušeností z dětství, že rodina musí být úplná, aby fungovala tak, jak má. Což je také znát z výchovy matky samoživitelky, kterou popisuje ve své první knize *Táta k příštím vánocům*. Iva Procházková napsala knihu *Středa nám chutná*, příběh o holčičce, která

³² CHALOUPKA, O. a kol. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 383.

³³ Tamtéž, s. 352.

³⁴ GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. Praha: SPN, 1987, s. 63.

³⁵ CHALOUPKA, O. a kol. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 414.

³⁶ Tamtéž, s. 460.

³⁷ TOMAN, J. *Současná literatura pro děti a mládež. Tvorba devadesátých let 20. století*. Brno: CERM, s.r.o., 2000.

³⁸ Tamtéž, s. 15.

vyrůstá v dětském domově. Když prožívá chvíle štěstí, na hlavě jí dozrávají jablka, z nichž se upeče štrúdl.

Téma neúplné rodiny se v této době objevuje dokonce i v knihách pro nejmenší čtenáře a má různé podoby. Spisovatelka Lenka Rožnovská napsala příběh *Táta za tři skleněčky*, který je o malém chlapci Ondrovi. Chlapec vyrůstá bez tatínka, touží po něm a rozhodne se, že si ho zkrátka opatří. *Šimsa* je hlavní hrdina stejnojmenné knihy Hany Doskočilové. Je to prvňák vyrůstající pouze s invalidním dědou, který se o něj velmi dobře stará, přestože jejich materiální zázemí není ideální. Šimsa je takový malý optimista, jemuž nevadí, že nemají moc peněz ani televizi. František Nepil vypráví příběh o *Štuclince a Zachumlánovi*, dvou dětech, jejichž kmotříček (opatrovník) musí nečekaně do nemocnice a oni se tak načas sami musejí starat o sebe a chaloupku. Za zmínku ještě stojí povídka Ivony Březinové *Věra, Nika a sedm babiček: Příběh je založen na variantě obvyklého fabulačního schématu: hledání a nalezení úplné rodiny. Devítileté spolužačky a nerozlučné kamarádky, žijící buď pouze s otcem, nebo s matkou, usilují, za asistence svérázných babiček a dědečka, o citové sblížení svých osamělých rodičů, vrcholící happyendovým sňatkem.*³⁹

---

³⁹ TOMAN, J. *Současná literatura pro děti a mládež. Tvorba devadesátých let 20. století*. Brno: CERM, s.r.o., 2000, s. 15.

3 VYMEZENÍ VOLNÉ TRILOGIE

3.1 Charakteristika trilogie

Na konci 70. let minulého století autorka napsala první část trilogie o neúplné rodině, *Táta k příštím Vánocům*. V roce 1984 vznikla druhá kniha, *Táta pro radost i pro zlost*, a o rok později byla vydána závěrečná část, *Táta nemá smutky rád*. Knihy na sebe volně navazují. Jejich hlavními hrdinkami jsou dvě malé sestry, které zůstaly samy se svou maminkou, protože jim tatínek zemřel, když byly ještě úplně malé. Vypravěčkou celého příběhu je Jana Váchalová, o rok starší než její sestřička Eva. V jednom rozhovoru se Martiny Drijverové Michaela Voráčková ptala, jestli je nějaká z jejích knih nejoblíbenější, a ona jí na to odpověděla: *Těžko říct, zda mám některou ze svých knih nejraději. Možná tu první, Táta k příštím Vánocům – protože ta mě k psaní přivedla. A zaznamenala jsem v ní hodně příhod ze svého dětství.*⁴⁰

3.2 Prostředí

Ve všech třech knihách umocňují děj různá prostředí, v nichž se odehrávají hlavní momenty života vypravěčky Jany i její sestry Evy. Běžné interakce s vrstevníky, maléry (v učení i chování), úspěchy i neúspěchy se odehrávají v prostředí školy. Prostředí domova je jejich útočištěm, zažívají v něm lásku, radost a pochopení, přijímají zodpovědnost za své činy a dospívají. Mají však i své tajné prostředí intimní zóny Askalóny, které patří jen jejich snům, plánům, tajemstvím i smutkům a trápením.

3.2.1 Škola

Jana chodí do třetí třídy na běžnou základní školu ve městě, kde zažívá klasické (ne vždy příjemné) školní situace. Paní učitelka není nijak zvlášť výrazná postava jejího života: *Je docela hodná, naše učitelka, ale když zlobíme, křičí a hrozně červená v obličejí. Kluci si z toho dělají legraci, ale mně to připadá hrozné. Vůbec nemám ráda, když se křičí – i na druhé.*⁴¹ Autorka si je dobře vědoma toho, že žádné dítě nemá rádo, když se na něj křičí. Při čtení jejích knížek mám občas pocit, že mezi řádky příběhu vsouvá informace určené bystrým dospělým k zamyšlení. Myslím, že ještě v dnešní době vyžaduje pro učitele i rodiče rovnocenná komunikace s dítětem značné úsilí. V 80. letech v Československu, kdy byla Jana Váchalová malá dívenka, se v našich školách moc

⁴⁰VORÁČKOVÁ, M. *Martina Drijverová. Poslouchám lidi a hlavně děti kolem sebe*. V kostce, č. 1, 2014, s. 6.

⁴¹DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 7.

rovnocenný přístup „nenosil“. Dle školského zákona z roku 1978 se *základní škola dělila na dva čtyřleté stupně (1. stupeň byl poprvé v historii našeho školství, zkrácen o rok). První stupeň prodělal patrně nejzásadnější změnu – nejen co se týče délky. Byl nově pojat podle modelu sovětské počáteční školy budované L. V. Zankovem na základě principu rozvíjícího vyučování zformulovaného L. S. Vygotským. Sovětské pojetí bylo pro děti velmi náročné, v podstatě nerespektovalo vývojové zvláštnosti tohoto věku a bylo v rozporu s požadavkem školských dokumentů dosáhnout toho, aby co největší počet žáků zvládl předepsané učivo a úspěšně dokončil školní docházku v posledním ročníku.*⁴²

Ve škole Janu i spolužáky často překvapilo nečekané zkoušení, diktáty, písemná práce z obávané matematiky, a hlavně se tam muselo dlouho v klidu sedět a poslouchat. Říká, že jí počty nejdou, protože z nich nemá samé jedničky, dostává z nich dvojky a někdy i trojky, což už je okolím vnímáno tak, že se Jana neučí příliš dobře. Z učení ji zkrátka baví jen hudební výchova a čtení. Má slíbeno, že když se zlepší v počtech, bude se moci začít učit hrát na flétnu. Její mladší sestřičce jde učení hladce a chování má díky mírnější povaze vzorné: *Ve škole mi Evu pořád dávají za vzor. Protože má samé jedničky a mně nejdou počty. Navíc je ve škole hodná, a já nosím poznámky. Všichni ji chválí, až je to protivné.*⁴³

Autorka tím popisuje pocity, které si ze školství odneslo mnoho lidí. V každé třídě byli nějací bezchybní jedničkáři, většina tzv. průměrných dvojkařů a trojkařů, několik nahnutých čtyřkařů a sem tam pár repetentů. Jana svoji nálepku měla. Sama se v podstatě smířila s tím, že se v matematice mezi jedničkáře nikdy nedostane, že se vždycky něco stane a ona pokazí písemnou práci nebo zkoušení. Jana pozice je ve škole jistě ovlivněna i výborným prospěchem a chováním její mladší sestry, jejíž jméno často figuruje na nástěnce blízko vchodu do školy. Na ní jsou vyvěšená jména dětí, které získaly pochvalu. Jana o nástěnce píše: *Dostat pochvalu je těžké, protože se dává za učení i chování dohromady. Takže moje jméno tam bylo zatím jen jednou. Evino je tam skoro pořád. Je to vážně otrava mít tak hodnou sestru.*⁴⁴ Takovéto nálepkování žáků učiteli je problém, který je rozebírán v pedagogicko-psychologické literatuře již dlouho. V rámci pedagogické diagnostiky učitel mnohdy vyjadřuje subjektivní vyjádření. Richard Jedlička⁴⁵

⁴² VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007, s. 86.

⁴³ DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 5. – V úryvku je zajímavá podoba interpunkce. Možná jde o autorčin záměr.

⁴⁴ DRIJVEROVÁ, M. *Táta pro radost i pro zlost*. Praha: Albatros, 1984, s. 11.

⁴⁵ Doc. PhDr. Richard Jedlička, PhD. - psychoanalyticky zaměřený psychoterapeut, lektor v kurzech pro terénní sociální pracovníky, učitel na několika českých vysokých školách aj.

se vyjadřuje k těmto subjektivním soudům takto: *Pedagogická diagnóza má být pomůckou užitou ve prospěch osobnostního rozvoje žáka. Nemá mít formulaci definitivního verdiktu, na jehož základě bude po celou dobu školní docházky zaškatulkován jako premiant, „typický čtyřkař“ nebo dokonce „nezkliditelný encefalopat“ či „nevzdělatelný případ“.*⁴⁶

Kromě problematiky nálepkování je také důležité se zamýšlet nad tím, zda je skutečně dobré postavit proces učení (vytváření nových spojů v mozku) na známkách jako odměnách za odvedenou práci. *Známkováním bereme učení jeho vlastní smysl, tj. vědomé, z vnitřní potřeby motivované osvojování informací a dovedností. Učení se tak degraduje na prostředek ke sběru dobrých známek či vyhnutí se známám špatným.*⁴⁷ Pedagogové by se podle Nováčkové měli především zaměřit na poskytování zpětné vazby, která neslouží primárně jako odměna ani jako trest. Je to informace o tom, jak si žák vede, co by měl zlepšit. Jaroslav Koťa⁴⁸ dodává, že *laická veřejnost často fetišizuje známky a považuje dosažení dobrých známek za nejvýznamnější prioritu výchovy a vzdělávání.*⁴⁹

Úskalí známek si dobře uvědomuji, proto jsem ráda, že ve škole, na které učím, je v prvním a druhém ročníku zavedeno slovní hodnocení. Moje kolegyně v něm se svými žáky pokračovala i do vyšších ročníků. V současnosti jsou ve čtvrtém ročníku a její žáci zvládají stejné množství učiva jako žáci z paralelních tříd. Ona sama však říká, že v tomto způsobu hodnocení vidí mnoho pozitiv – žáci neprožívají stres ze špatné známky; vědí, co konkrétně se povedlo; vědí, na čem přesně je třeba ještě zapracovat; dokáží práci sebe i svých spolužáků zhodnotit.

3.2.2 Domov a dětský pokoj

Dokud žijí Jana a Eva pouze s maminkou, jejich domovem je dvoupokojový byt s kuchyní, ve které mamince se vším pomáhají, aby měla čas plánovat výlety. Věci nemají moc, ale mají k nim vztah a o všechno se pečlivě starají. Maminka velmi dbá na to, aby bylo vždy uklizeno, obě holky se na pořádku v bytě také podílejí. Přestože je byt malý, Jana s Evou v něm mají svůj pokoj, který vnímají jako samozřejmost. Maminčina ložnice je zároveň i obývací pokoj, ve kterém má maminka gauč, dvě křesla, skříň a knihovnu.

---

⁴⁶ JEDLIČKA, R. *Problémy socializace, pedagogická diagnostika a práce výchovného poradce ve škole*. In VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007, s. 323.

⁴⁷ NOVÁČKOVÁ, J. *Mýty ve vzdělávání. Od škodlivosti některých zaběhaných představ o učení, škole a výchově a cestách, jak je překonat*. Kroměříž: PhDr. Pavel Kopřiva – Spirála, 2006, s. 10.

⁴⁸ Doc. PhDr. Jaroslav Koťa přednáší na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, publikuje především v oblasti filozofie a sociologie výchovy.

⁴⁹ HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007, s. 102.

Když se jejich maminka konečně vdá za jejich vysněného tatínka (pana Koukolíka), přestěhují se všichni do malého domku porostlého psím vínem. Kolem něho je zahrada se stromy, trávníkem a záhonky, o které se s láskou stará tatínek. Ten také chová včely. Nabyla jsem dojmu, že maminka i nový tatínek udělali vše proto, aby svým dcerám vytvořili spokojený nový domov. Jana o něm říká: *Náš domek tak nějak voní, asi po zavařeninách a po medu, protože v přízemí je spíž. Ale voní tam i pasta na parkety a mámina voňavka. Kdyby mi někdo zavázal oči a přivedl mě do předsíně, podle té vůně bych hned poznala, že jsem doma.*⁵⁰ Jana domek vnímá jako domov i proto, že v něm mají své nepostradatelné věci, např. knihy, hmoždír po babičce, gril, váhy, kterým jako malá říkala *Patapum*, atd. Přibyly v něm samozřejmě i nové věci. Jednou z nich je tatínkův věčně neuklizený stolek v obývacím pokoji nebo ložnice rodičů v prvním patře. *Mamčin a tatínkův pokoj je celý modrý. Líbí se mi. Všechno je modré: závěsy, křesílka i gauče. Mamka má dokonce modrou desku na stolečku se zrcadlem.*⁵¹ Takto Jana popisuje pokoj, ve kterém mají maminka a nový tatínek své soukromí. Také se zmiňuje o tom, že tatínek na maminku pořád myslí: *V mamčině pokoji jsou pořád kytky, které tam dává tatínek. I v zimě, kdy je musí kupovat v květinářství. Jak jedny zvadnou, už jsou tam nové. Tatínek z nich dělá ikebanu – to je taková japonská úprava květin.*⁵²

*A teď náš pokoj! Je celý bílý: postele, skříň, poličky, všechno. Natíraly jsme to s mamkou samy. Latex jsme měly i ve vlasech, ale byla to legrace. Na oknech máme žlutobílé záclony, které mamka ušila, a stejné přehozy na postelích. Stlát si musíme samy.*⁵³ Sama si z dětství pamatuji, že sdílení pokoje se sourozencem není vždy snadné a sourozenci se díky němu naučí mnoha užitečným věcem. Musela jsem si uvědomit, že je nutné respektovat to, že polovina prostoru pokoje mi nepatří a můj sourozenec má právo ho esteticky pojmout po svém (dokud to bezprostředně neohrožovalo moje pohodlí a soukromí). Jana s Evou jsou ve stejné situaci a musí se vyrovnávat s tím, že každá má jiné zájmy a estetické cítění. I když se Janě nelíbí, že Eva má ve své části pokoje (podle ní) chaos a ošklivé reklamní plakáty, maminka ji odbyde tím, že nemá právo do toho sestře zasahovat.

Sdílení společného pokoje je pro dítě jistě přínosné. V životě se bude muset dělit o prostor v práci nebo při zařizování vlastního domova. Myslím si, že děti, které se o svůj

---

⁵⁰ DRIJVEROVÁ, M. *Táta pro radost i pro zlost*. Praha: Albatros, 1984, s. 15.

⁵¹ Tamtéž, s. 17.

⁵² Tamtéž, s. 17.

⁵³ DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 13.

pokojík musely dělit se svým bratrem či sestrou, jsou v dospělosti více schopné ústupkům a kompromisům vůči někomu jinému.

3.2.3 Askalóna

Askalóna je tajná skrýš obou sester, v níž byly úplně odříznuté od okolního světa. Protože vyrůstaly v bytě ve městě, neměly žádnou „schovávačku“ na zahradě, půdě nebo ve stodole. Objevily pro sebe malou jeskyňku daleko od domů a pojmenovaly ji po písničce, kterou znají od pana Provazníka. Dlouho o Askalóně věděly jen ony dvě. Mají v ní vždy něco dobrého na zub, třeba pytlík s kokosem nebo sušenky. Nejdůležitější věcí, kterou v Askalóně mají, je slibovací kámen. *Kámen je červený a vzácný. Doopravdy hřeje, když ho držíme v dlani. Co se na něj slíbí, to se musí splnit.*⁵⁴ Jediný, kdo o jejich skrýši věděl, byl jejich nový tatínek, kterému ji ukázaly ještě v době, kdy byl jen pan Koukolík.

V Askalóně se domlouvaly samé důležité a důvěrné věci jejich života. Jana s Evou u slibovacího kamene sepsaly, jaký bude jejich nový tatínek a jak po něm budou pátrat. Jana se v jeskyňce dokonce ukryla, když se stal malér ve škole. Dostala po Mikuláši ředitelskou důtku za to, že jejich paní učitelka omdlela, když na ni Jana vycenila upíří zuby. Začala se litovat, připadalo jí to nespravedlivé, protože zuby si půjčili úplně všichni, jenom na ni vyšly až na konci přestávky. Vůbec se jí nechtělo domů, a tak se sama odsoudila k vyhnanství: *Nejdřív se schovám v Askalóně a večer, až bude tma, půjdu na nádraží. Naštěstí mi mamka dala s sebou peníze na nákup – za ty si koupím lístek. Pojedu do Žalovsi, k tetě Bětě, určitě mě na pár dní schová. Pak bych se mohla přestěhovat do chaty tety Lídy, ta teď bude prázdná. A za nějaký čas bych mohla odcestovat do nějaké cizí země.*⁵⁵

Popis tohoto naivního dětského řešení náročné situace může být pro mnoho rodičů přínosný. Autorka velmi dobře vystihla možné přemýšlení čtvrtáčky a dokonce rodičům nabídla i rozumné řešení takové situace. Jana měla strach, že ji už rodiče nebudou chtít. Předvídala, že jí takovou hroznou věc neodpustí, že nestojí za to jít tomu domů čelit. Bohužel nedomyslela následky, nedošlo jí, že v tuto roční domu je snadné venku umrznout. Zároveň byl její útěk trošku demonstrativní. Naštěstí ji našel tatínek, v což možná v koutku duše doufala. Po návratu domů musela zůstat dlouho v posteli se zápallem plic. Maminka s tatínkem se o ni střídavě starali, aby nemusela do nemocnice a neměla tak ještě silnější pocit, že o ni nikdo nestojí. Tatínek šel do školy, aby se celá nepříjemná

⁵⁴ DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995. s. 20.

⁵⁵ DRIJVEROVÁ, M. *Táta pro radost i pro zlost*. Praha: Albatros, 1984. s. 46.

příhoda vysvětlila a vhodným způsobem vyřešila. Pan Koukolík skutečně přijal svou novou sociální roli otce dvou dcer. Paní učitelka nakonec zmírnila svůj původní trest, a dokonce Janu navštívila s balíčkem kremrolí. Zpětně si nejspíš uvědomila, že její neprofesionální přístup, kdy nepřiměřeně reagovala na situaci ve třídě pod vlivem osobních problémů, ohrozil život malé dívky.

V době, kdy už Jana chodila do páté třídy (v posledním dílu trilogie), se do Askalóny vydala sama. Její okolí už nebylo opuštěné, kolem vyrostly panelové domy. Když do ní vlezla, zděsila se: *Někdy lidi úplně nenávidím. Jak dovedou všechno kolem sebe zkazit a zničit. Jeskyňka byla plná papírů, plechovek a starých pneumatik. U stěny ležel rozbitý kočárek a tam, kde jsme mívaly sedátka, tam..., tam prostě byl někdo na záchodě. Náš slibovací kámen byl samozřejmě pryč. Anebo nebyl. Ale v té spoušti bych ho stejně nehledala. Pytlík se sušenkami teprve ne... Naše Askalóna byla pryč.*⁵⁶ Ztráta Askalóny znamená ztrátu jejich soukromé bezpečné zóny. Zároveň tím Martina Drijverová čtenářům pootevřela téma ochrany životního prostředí.

3.3 Postavy a sociální vztahy

V životě obou dívek se pohybuje mnoho postav, které různými způsoby ovlivňují jejich myšlení, chování a jednání. Ne všichni lidé, se kterými se setkávají, jsou dobří.

3.3.1 Rodina Váchalových

Rodina Váchalových se skládá pouze z matky a dvou dcer. Po smrti manžela se matka stala samoživitelkou. Nemá žádnou podporu ze strany svých příbuzných. V příběhu nefigurují prarodiče ze strany matky ani otce.

Jediný příbuzný, který do příběhu v první části trilogie nějak zasahuje, je teta Štěpánka, sestra zemřelého otce. Teta je jednou za čas navštíví, přiveze dívkám nějaký výchovně-vzdělávací dárek, aby dala jejich matce (své švagrové) najevo, že jejich výchovu nezvládá tak, jak by měla. Maminka obou holčiček tetu Štěpánku vždy srdečně přijme, její rady a průpovědky si vyslechne a své dcery nabádá, aby se k ní chovaly slušně. Nikdy jí v jejich očích nijak nesnižuje ani nepomlouvá. Marie Vágnerová⁵⁷ píše: *Vztahy mezi členy rodiny jsou zdrojem zkušeností, které jsou pro rozvoj dětské osobnosti velmi důležité. Pokud jsou tyto vztahy pozitivní, dítě se může cítit bezpečně, je pro ně snazší brát v úvahu*

---

⁵⁶ DRIJVEROVÁ, M. *Táta nemá smutky rád*. Praha: Albatros, 1985, s. 58.

⁵⁷ Prof. PhDr. et RNDr. Marie Vágnerová, CSc. je česká psychologka zaměřená zejména na dětskou a vývojovou psychologii.

potřeby jiných lidí a chovat se k nim ohleduplně.⁵⁸ Na mě celá situace působí dojmem, že teta Štěpánka se nesmířila se smrtí svého bratra a možná jeho smrt dává své švagrové za vinu. Autorka se však konkrétně o ničem takovém nezmiňuje.

3.3.2 Maminka

Postava maminky je velmi laskavá, empatická, není upjatá a udřená, čímž se vymyká podobě běžných socialistických žen, které definuje Sullerotová ve své knize *Krise rodiny* jako hrozně unavené, především mladé matky, které v jiném stavu a s dítětem na ruce ještě stojí tu a tam fronty a nemají žádné volno.⁵⁹ Je na všechno sama, ale o své dcery se velice dobře stará. Nejde si nevšimnout podobnosti s autorčinou maminkou. Stejně jako Jana se o ní vyjadřuje velmi láskyplně: *Já jsem vždycky patřila k problémovým dětem a měla jsem asi také smůlu na učitele. Zato jsem měla báječnou maminku. V padesátých letech ji vyhodili z katedry psychologie, a tak pracovala nějaký čas jako kuchařka. Vychovávala mne a sestru sama a přesto jsme nikdy nepocítily, že by v sobě měla nějakou trpkost nebo že by podléhala zoufalství, byla nezdolný optimista. Uvědomovala si, že život je krásný, že se každý den počítá a vytvořila nám život plný pohody a bezpečí. Dokázala nám přímo naimplantovat pocit, že něco dokážeme, že nic pro nás není nedosažitelné, když budeme chtít. A také dělala maximum, abychom se mohly věnovat svým zájmům. Dovedla udělat překrásné vánoce, i za cenu, že si na ně musela půjčit. Nikdy neřekla, že na něco nejsou peníze, psala po nocích, brala si domů práci. A při tom všem si na nás našla čas. Hodně si s námi povídala, chodily jsme na procházky. Vždycky večer nám četla nebo jsme držely černé hodinky (ony to byly spíš dvouhodinky, protože jsme musely šetřit elektrinou) a při nich jsme si vyprávěly „své“ příběhy. Chodily jsme po výstavách, po památkách, krmily racky a povídaly jsme si o Praze. Byl to pro nás se sestrou obrovský vklad do života.*⁶⁰

Díky takto charakterizované postavě maminky získávají dětští čtenáři a jejich rodiče krásný a zdravý vzor toho, že rodič má být pro své děti partnerem, ale také oporou. Slovy Zdeňka Matějčka: (...) *výchova je mnohotvárný, složitý vzájemný vztah, v němž není jeden dárce a jeden obdarovaný, ale kde se myšlení a jednání každého vzájemně podmiňují a ovlivňují.*⁶¹ Dnes stále přibývá rodin s jedním rodičem, a proto je tento text stále aktuální, možná ještě aktuálnější než v době, kdy vyšel. Mám dojem, že se autorka také snaží

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 18.

⁵⁹ SULLEROTOVÁ, E. *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998. s. 22.

⁶⁰ FOJTÍKOVÁ, Z. S Martinou Drijverovou nejen o knížkách. *Rodina a škola*. 1990, s. 5.

⁶¹ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál, 2007, s. 25.

poukázat na skutečnost, že i rodina s jedním rodičem může dobře fungovat, což může být pro rodiče samoživitele zároveň také povzbuzením.

I maminka z příběhu věnuje téměř všechn svůj volný čas dcerkám, nepřenáší na ně své obavy a starosti, je spravedlivá a vždy se jim snaží udělat radost. Pouze jednou se stane, že ukáže dcerám slabost, když jim na Štědrý den spadne vánoční stromeček, protože ho maminka nesprávně ukotví do stojánku. Většina ozdob i čokoládových figurek se rozbije. *My jsme tatínka měly, ale je to dávno. Eva se na něj ani nepamatuje. Mně se o něm někdy zdá, že neumřel, že stojí ve dveřích a volá: „Holčičky, pojdte sem, to byla jen taková legrace...“ Když se pak probudím, mám pokaždé vztek, že to nebyla pravda. Známe tatínkovy fotky a nosíme mu svíčky na Olšany. Mamka říká, že byl hodný a veselý a měl nás rád, ale co je to platné, když tu není s námi. Proč umřel, o tom s námi mamka nemluví. Prý až budeme větší. „Je to škoda, že tatínka nemáme,“ povzdechla si Eva. „Co se dá dělat,“ řekla mamka jakoby nic. A vtom se to stalo. Okno bylo otevřené už hezkou chvíli, ale najednou zafoukal vítr, stromeček se zakymácel... a spadl. Rozbilo se skoro všechno. I ta nová velká růžová koule a špička seshora. „Měla jsem poprosit pana Karlíčka, aby ho zasadil,“ řekla si maminka jako pro sebe – a najednou se dala do pláče.⁶²*

Jana ví, že maminka ji (i sestru) bere takovou jaká je i s jejími chybami. *Všichni ji (sestru) chválí, až je to protivné. „Měla by sis vzít příklad ze sestřičky!“ slyším pořád. Jenom mamka a já víme, že Evě to nedá žádnou práci, být hodná.⁶³* Je pyšná na to, kolik má její maminka knížek a sama považuje svoje knížky za důležité stejně jako hračky. Svým holčičkám často a dlouho čte nebo vypráví pohádky a příběhy. Z jednoho jejího vyprávění vzešla oblíbená věta, kterou od ní Jana a Eva často slyší: *Kdyby měly láhve křídla.* O své mamince říká, že je *určitě nejhezčí z ulice.*

Podpora čtenářství je dalším důležitým poselstvím ze strany Martiny Drijverové. To, že má vypravěčka Jana čtení a knihy vysoko ve svém hodnotovém žebříčku, je chytrý tah. Čtenář má přece často tendence se se svým hrdinou v příběhu ztotožnit. Dítě se učí nápodobou, učí se tedy i nápodobou literárního vzoru. Identifikace je nejsilnějším výrazem dětské čtenářské záměrnosti.⁶⁴ Jana a její sestra Eva napodobují svoji maminku, čtenář jejich příběhu může chtít napodobovat je, přebírat jejich zvyky, názory a postoje. A co maminka předává svým dcerkám, když jim čte nebo vypráví příběhy? Tomuto tématu se ve

---

⁶² DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 17.

⁶³ Tamtéž, s. 5.

⁶⁴ LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole*. Plzeň: ZČU, 2010, s. 81.

své mnohaleté práci věnoval Otakar Chaloupka⁶⁵ např. v knize *Rodina a počátky dětského čtenářství*, ve které dává odpověď např. na otázku, jaké jsou faktory čtenářství dětí. Vztah ke čtenářství ovlivňuje vzor, nálada, atmosféra, rodina, škola, čas setkání s literaturou a celkové prostředí života. Dále píše: *V zásadě platí, že rodičovský vzor je pro dítě prvou a rozhodující životní „instrukcí“, prvním vodítkem a sudidlem, co je správné a co ne. Takže chceme-li se ptát, jestli dítě čte, je na místě především otázka, jestli čtou jeho rodiče?*⁶⁶

3.3.3 Maminka a výchova dcer

Obě dívky jsou vedené k samostatnosti, ráno se samy vypravují do školy, protože maminka už je v práci, a odpoledne mají vždy za úkol dojít cestou ze školy na nákup. Pomáhají s domácími pracemi a většinou to dělají rády – pro maminku i proto, aby jim doma bylo všem hezky. Pokud mamince s ničím nepomůžou, bude vše muset dohánět o víkendu, což by znamenalo, že nebude mít čas s nimi jet na výlet nebo jít do kina či divadla. Dokáže uklidit, pomoci s vařením a pečením nebo s maminkou šít, zejména Jana.

Pokud něco provedou, vědí, že přijde nějaký trest. Ten, když maminka uloží, pak také důsledně dodrží. Jejich vztah je tak blízký, že je velmi mrzí, když maminku zklamou, a dělají pak vše proto, aby se věci vrátily do pořádku. Jana jednou ve škole dala facku své spolužačce za to, že o její mamince řekla, že dluží peníze, a měla z toho velký malér. Maminka si musela vzít v práci volno a jít kvůli tomu do školy. Když se vrátila domů, situaci Jana popisuje takto: *Oči měla docela studené, vůbec ne měkké jako jindy a dívala se na mě tak, že bych se byla nejradši propadla pod zem. Znova se ptala, jestli mám k tomu co říct. Zavrtěla jsem hlavou. „Dobře,“ řekla mamka, „jistě víš, že tě čeká trest.“ To mi bylo jasné, ale nečekala jsem, že to mamku bude tak mrzet. Myslela jsem, že se bude zlobit, křičet – ne že jí to bude líto. Z toho mi bylo vůbec nejhůř. Trest byl veliký. Na čtrnáct dní doma, s výjimkou nákupu, hračky i knížky zavřené – a navíc mi mamka vrátila moje korálky, co jsem jí navlékla. „Dárek od lhářky a surové holky nosit nebudu!“ „Mamko, prosím tě, mamko, nech si je!“ držela jsem ji za ruku a slzy mi tekly až za tričko, ale mamka řekla ne. „Až jestli uvidím, že ses polepšila!“ Eva všechno poslouchala a vypadala taky vyděšeně.⁶⁷ Jana se celých čtrnáct dní velmi snažila, maminka vždy její dílčí snahu stroze ocenila, ale důsledně dodržela uložený trest, takže na výstavu hraček a na Labutí*

⁶⁵ PhDr. Otakar Chaloupka, DrSc. byl český spisovatel, literární kritik a teoretik literatury pro děti. Zajímal se také o problematiku dětského čtenářství.

⁶⁶ CHALOUPKA, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 10.

⁶⁷ DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 41.

jezero šla pouze s Evou. Jana si dokonce opravila i známky ve škole, tak jí maminka odpustila. Jako by autorka chtěla, aby se každý rodič u této příhody na chvíli zastavil a zamyslel se nad tím, zda své dítě občas netrestá nerozvázně, v návalu vzteku. Napovídá, jestli by nebylo lepší se nejprve uklidnit a pak být k dítěti laskavě důsledný. *I v trestu musí být vyjádřen osobní vztah k dítěti. Dítě musí vědět, že je máme rádi. Musí prožít pocit osvobození a smíření, na který by se pak dále mohlo výchovně navázat.*⁶⁸ Díky tomu, že Janina a Evina maminka byla ve své výchově důsledná, měla u svých dcer autoritu. *Velice důležitým rysem osobnosti vychovatele je autorita. Je to ona přirozená převaha osobnosti vyspělejší a zralejší nad osobností teprve se tvořící – převaha, kterou dítě uznává a přijímá jako určitou oporu. Autorita rodičů představuje pro dítě pevný opěrný bod v nejistém, neznámém, nebezpečném světě.*⁶⁹

V jejich rodině byly zavedené hezké zvyky. Kromě každodenního předčítání je jedním z nich také „páteční kapsář“. Tak říkají velké tašce, ve které maminka každý pátek nosí domů velký nákup. Má mnoho kapes a v jedné z nich na ně vždy čeká nějaké milé překvapení, např. poukaz na výlet do zoologické zahrady, jízda parníkem pro dvě holčičky, sladkost, knížka, časopis. Dle mého názoru jsou tyto rodinné rituály dalším důkazem toho, že v rodině Váchalových vše funguje jak má i přesto, že v ní chybí otec. Podle Marie Vágnerové: *Jistotu rodinného zázemí potvrzuje sdílení každodenního života i výjimečných situací, rodinných rituálů apod., které její členy spojují a jsou zdrojem zážitků, tvořících rodinnou historii, v níž má dítě své nezpochybnitelné místo.*⁷⁰ Rodinné rituály vytvářejí příběh každé rodiny, ve kterém mají důležitou roli všichni členové. Tyto společné chvílky jednotlivé členy spojují a vzájemně se jejich prostřednictvím obohacují.

Pokud bych způsob výchovy maminky Jany a Evy měla nějak pojmenovat, dle mého názoru se jedná o výchovu demokratickou, blíže definovanou Richardem Jedličkou. V podstatě jde o jeden z nejnáročnějších edukačních způsobů, kdy je respektována osobnost dítěte, což při důsledném reflektování dodržování pravidel vede k jeho sebevýchově. *Výsledkem přiměřeného výchovného tlaku i laskavé zdrženlivosti a tolerance, je dospělý člověk, který dokáže uskutečňovat své zájmy a kooperovat přitom s druhými, je schopen vlastní individualitu zaměřit ve prospěch ostatních, dovede milovat, pracovat i hrát si.*⁷¹

⁶⁸ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál, 2007, s. 37.

⁶⁹ Tamtéž, s. 44.

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání.* Praha: Karolinum, 2012, s. 18.

⁷¹ JEDLIČKA, R. *Problémy socializace, pedagogická diagnostika a práce výchovného poradce ve škole.* In VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ H. a kol. *Pedagogika pro učitele.* Praha: Grada, 2007, s. 335.

3.3.4 Sourozenecký vztah

Vztah obou sester je velmi přátelský. Každá má jiné zájmy, každá vyniká v něčem jiném, přesto se vždy vzájemně respektují. Když jedna onemocní, druhá o ni pečuje, chystá pro ni překvapení a dárčky, aby se jí co nejdříve udělalo lépe. Jednou odvezli mladší Evu do nemocnice a Jana své pocity popisuje takto: *Bylo mi jí líto, strašně, a tak jsem jí hned doma začala připravovat uvítání pro případ, že se skutečně vrátí brzo. Nakreslila jsem jí obrázek autíček a medvěďů, jak na ni čekají a volají „EVO!“ Připíchl jsem ho na stěnu a pak jsem jí navlíkla korálky, ty nejhezčí, co jsem měla, modré, stříbrné a žluté.*⁷² Rodinným zázemím, ve kterém vyrůstají, jsou výrazně citově propojené – pozitivně i negativně. Na sourozenecký vztah můžeme pohlížet jako na „trénink“ sociálního chování: *Podle pořadí narození se děti naučí přizpůsobovat se jeden druhému, hájit se před sebou, trpět se, dělit se, prohrávat, ale i vzájemně se cítit, schovávat se jeden za druhého nebo se zastupovat a bránit, držet spolu. Naučí se přijímat svou pozici se vším všudy a rozvíjet strategie, jak se každý sám uhájí.*⁷³ *Velmi podobně se na vztahy mezi sourozenci dívá Marie Vágnerová: Sourozenecké interakce podporují rozvoj sociálního porozumění, dítě se v rámci těsného soužití se sourozenci lépe naučí vnímat pocity, potřeby a chování jiných lidí. Protože s nimi musí vycházet, donutí je to k osvojení účelných strategií chování, které odpovídají jeho postavení v sourozenecké skupině či dyádě. Musí se naučit řešit konflikty, vyjednávat a akceptovat kompromis. Naučí se zde víc než v běžné vrstevnické skupině, protože od problémů nemůže odejít, ale musí se s nimi nějak vyrovnat.*⁷⁴

Na jejich vztahu je v některých situacích znát, že mezi nimi existuje také rivalita. Prvorozená Jana je o rok starší, proto si připadá moudřejší (dospělejší) než její „malá“ sestřička Eva. Říká o ní, že ještě spoustě věcí nerozumí. Několikrát se v příběhu zmíní, že Eva je považovaná za tu chytřejší a hodnější, že jí její chování dávají lidé za vzor, což jí vždy pozlobí. Problematice sourozenecké pozice se ve své práci věnuje dětská psychologka Jiřina Prekopová,⁷⁵ která o prvorozených píše jako o těch, kteří brání a přebírají *rodičovský prostor*, naproti tomu ti mladší si musí sami přijít na to, jak najdou svůj vlastní prostor. Jana píše, že s Evou nemají příliš věcí společných. Na rozdíl od své mladší sestry více tíhne k tomu, co dělá maminka, např. k vaření, šití.

⁷² DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 49.

⁷³ PREKOPOVÁ, J. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. Praha: Portál, 2015, s. 19.

⁷⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 20.

⁷⁵ PREKOPOVÁ, J. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. Praha: Portál, 2015.

Ve druhém dílu trilogie, *Táta pro radost i pro zlost*, do rodiny přibude nejen nový tatínek, ale nedlouho po něm také třetí sestra, Katka. Jana s Evou se na malého sourozence nejprve těšily. Když se maminka měla vrátit z porodnice, začaly mít strach, že se tatínkovi bude líbit nejvíc jeho vlastní dcera. Přirozeně se začaly bát, že tatínek je teď bude mít rád méně než Katku. Vše se u Koukolíkových doma začalo točit kolem miminka: *Tak dny běžely, my jsme čekaly, jestli se tatínek zlepší, ale nic se nedělo. Snažily jsme se ho přimět, aby si nás víc všímal: pozvaly jsme ho na výlet na hrad Lopatu, zříceninu, o které jsme si spolu četli. „Máte rozum? Copak mám čas? Musím pověsit pleny a povozit Kačenku...“*⁷⁶ Se situací, kdy do rodiny přibude nový člen (mladší sourozenec), se setkává mnoho malých čtenářů. Jana (s Evou) s nimi sdílí pocity, které mohou mít velmi podobné. Jana vypráví o tom, jak si upevňuje svoji pozici v rodině a že trvalo delší čas, než se všechno vrátilo do svých kolejí.⁷⁷

Jednou maminka a tatínek odjeli do divadla a všechny tři dcery zůstaly u tety Běty (tatínkovy sestřence) v Žalovsi. Teta Janě a Evě na chvíli svěřila Katku v kočárku, aby nasbírala pár hub na smaženci k večeři. Jana se naklonila do kočárku k miminku a najednou si uvědomila: *Co když tatínek chodí nejvíc ke Kateřině proto, že je tak maličká? My jsme velké, umíme se o sebe postarat, ale takové malé dítě? Neumí ani nic říct, co chce, jestli ho něco nebolí... Nic, nic neumí, všechno se musí teprv naučit. Je to asi zodpovědnost, starat se o mimino...*⁷⁸ Teta Běta se nevracela z lesa a ony se dostaly do náročné situace, musely se samy postarat o svou malou sestru. Katka začala plakat, Jana zpanikařila, ale Eva mladší setru vyndala opatrně z kočárku, přebalila ji, dokonce jí připravila mléko do lahve a nakrmila ji. Jana s Evou získaly svou důležitou roli pomocníka o miminko. Podporu této role doporučuje rodičům dětská psycholožka Jiřina Prekopová, zejména při výchově prvorozených. Pro rodiče, kteří tento příběh čtou svému dítěti, to může být velmi užitečný návod, jak zmírnit jeho obavy z narození sourozence. Případně si mohou uvědomit, co všechno se odehrává v hlavě dítěte při příchodu nového člena do rodiny.

3.3.5 Hledání tatínka

Po nehodě s vánočním stromečkem v první části trilogie se obě sestry domluvily, že je potřeba, aby našly nového tatínka. Do sešitu si každá napsala, jaký by měl být. Podle Evy: *„Nový tatínek musí umět řídit auto, nejradši červené, a vozit nás na výlety. Dál od něj*

⁷⁶ DRIJVEROVÁ, M. *Táta pro radost i pro zlost*. Praha: Albatros., 1984, s. 95.

⁷⁷ Referenčnost hlavního hrdiny – čtenář se často ztotožňuje s hrdinou v knížce. Hlavní hrdina ovlivňuje čtenářovo myšlení, chování a jednání.

⁷⁸ DRIJVEROVÁ, M. *Táta pro radost i pro zlost*. Praha: Albatros., 1984, s. 100.

chci miminko, aby udělal draka a pomohl opravit ten rozbitý náklad'ák. Nesmí křičet jako pan Oulák, když Iveta přinese dvojku, a neměl by nás posílat pro pivo do hospody.“ A podle Jany: „*Tatínek mi musí pomáhat v počtech, mamce musí nosit nákup a zadělávat stromeček. Měl by umět zpívat jako pan Provazník a pěstovat rostliny. Dále jsme se dohodly, že nový tatínek musí být hezký. Kvůli nám, a aby se taky líbil mamce!*“⁷⁹ Paní správcová, která Janu a Evu často hlídala (v době, kdy byla maminka v práci), jim poradila, že dobrý člověk se pozná podle očí: *Všechno se pozná na očích. To si pamatujte! Oči, to je jako zrcadlo. Všechno na člověka prozradí, i kdyby nechtěl. Pusou se dovede smát každý, to není žádný umění. Ale ten, kdo se dovede smát očima – jó, to je hodnej člověk. Po očích se musíte koukat, po očích!*⁸⁰ V průběhu celého jejich hledání na slova paní správcové myslely. Při pátrání se proměnily v hotové detektivky. Vyzkoušely hned několik různých metod - pozorovaly, vedly nenápadné rozhovory, dokonce chtěly podat inzerát do novin. Martina Drijverová propojila prózu s dětským hrdinou a dětskou detektivku již před několika desítkami let. Jako kdyby tušila, že žánr detektivky bude u čtenářů na 1. stupni základních škol stále přitažlivější.⁸¹

Nejdůležitější bylo, aby se nový tatínek líbil jim. Jejich neúplná rodina fungovala velmi dobře (bylo v ní hodně lásky, pochopení i radosti), přesto měly obě dívky přirozenou potřebu „vyplnit“ v rodině prázdné místo tatínka. Ten měl zastat práce, které maminka nedokázala nebo nestíhala, např. řídit auto, opravovat rozbité věci, pomáhat jim i mamince. Každý rodič má v rodině svou roli a zároveň oba pro děti fungují jako vzor. *Přítomnost obou rodičů je zdrojem mnoha užitečných zkušeností. Dítě je nuceno diferencovat ve vztahu ke dvěma dospělým, osobně významným bytostem. Nezůstává fixováno na matku a to mu v další vývojové fázi usnadní odpoutání od rodiny.*⁸² Myslím si, že soužití dítěte (děti) pouze s jedním rodičem může být omezující, ale jistě to nemusí znamenat, že jeho osobní život nebude kvalitní a plnohodnotný. V případech, kdy se rodiče často hádají, hrozí, že dítě tento způsob komunikace bude považovat za normu, kterou bude aplikovat do svých budoucích partnerských vztahů.

Ze své (byť krátké) pedagogické praxe vím, že téměř v každé třídě se najde dítě, které vyrůstá bez jednoho z rodičů. Bylo by jistě zajímavé vytvořit pro děti čtenářskou

---

⁷⁹ DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 20.

⁸⁰ Tamtéž, s. 24.

⁸¹ Václav Řezáč byl jeden z prvních průkopníků průniku těchto žánrů. V roce 1934 byly vydány novely *Poplach v Kovářské uličce a Kluci, hurá za ním*, ve kterých si dětské hrdinové hrají na detektivy.

⁸² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 318.

lekcí na téma *hledání nového tatínka*, ve které by děti pracovaly s několika různými charaktery mužů z trilogie Martiny Drijverové.

Jako první možný tatínek byl určen pan prodavač z máslového hračkářství.⁸³ Jevil se jako ideální nový tatínek – měl v obchodě spoustu hraček, jeho oči se uměly smát, byl mladý i hezký, a dokonce vlastnil i auto. Jenže z plánování svatby brzy sešlo, když Jana s Evou zjistily, že se jmenuje Zadníček.

Další adept na tatínka byl pan Karlíček, instalatér bydlící v bytě nad nimi. Většinu svého volného času opravuje v montérkách auto. Pana Karlíčka si však nevybraly Jana s Evou, on si vybral jejich maminku sám. To se holčičkám nelíbilo, protože se jim nezdál dost hezký. Dokonce ho jednou zamkly na půdě, aby k nim nemohl přijít.

Třetím pánem, který je zaujal, byl pan Adam z lunaparku. Bydlel v maringotce, vozil je zdarma na lochnesce, jeho oči se dokázaly smát a vyprávěl jim kouzelné báchorky o dobrodružstvích z vymyšlených cest po světě. Ony mu na oplátku nosily maminčiny bučky. Byly rozhodnuté, že pan Adam je ideální nový tatínek a přemýšlely, jak o tom přesvědčí i maminku. Jednou ale našly pana Adama opilého v maringotce a od té doby se jemu i celému lunaparku vyhýbaly. Bylo jim z toho moc smutno, zejména mladší Evě, které se zidealizovaná představa cestování celé rodiny v maringotce velmi zamlouvala. Postava pana Adama je zajímavým představením problematiky alkoholismu dětem. Jistě stojí za to se u této postavy zastavit a s dětmi ji prodiskutovat. Pokud text předloží učitel svým žákům na prvním stupni, může pomocí něho zjistit, jaké zkušenosti žáci s tématem „alkoholu“ mají. Při čtenářských lekcích bývá situace ve třídě uvolněnější, děti bývají otevřenější a přirozenější, mají větší prostor se svěřit. Z diskuzí mohou vyplynout i takové informace, díky nimž se může přijít na problém, který je třeba řešit více do hloubky. Učitel pak s pomocí školního psychologa může začít pomáhat dítěti ze svízelné situace, o níž s nikým do té doby nemluvalo.

Do jejich ulice se nastěhoval nový soused, který měl krásné naleštěné červené auto a mnoho nových věcí (i palmu). Jana zjistila, že se jmenuje Dvořáček. Jméno se holkám líbilo, a tak se shodly na tom, že tohle by už konečně mohl být jejich nový tatínek. Pustily se tedy do jeho „lovu“. Přípravovaly pro něj různá překvapení: pěkně se oblékaly, daly mu kytku za *stírač* auta nebo bonbon na kliku. Jindy mu položily před dveře obrázky. Jednou mu jako překvapení pomalovaly křídami dveře od bytu. Jenže pan Dvořáček si jich vůbec nevšiml, i když se kvůli němu schválně parádily. Zajímalo je, co pořád dělá doma sám,

---

⁸³ Máslové hračkářství získalo přízvisko, když do něj jednou přišla záhadná bedna plná másla.

proto se odvážily mu jedno odpoledne zazvonit u dveří, jenže se na poslední chvíli lekly a schovaly. Když už to udělaly po několikáté, pan Dvořáček je u dveří chytil a místo laskavého přijetí jim řekl, že jsou *spratci* a dal jim facku. Tím bylo rozhodnuto, že ani pan Dvořáček nebude jejich nový tatínek. Rozzlobené se běžely vyplakat na stráň za zahradou pana Koukolíka. Facka, kterou dívky dostaly od pana Dvořáčka je vhodným úvodem pro diskuzi o fyzických trestech. I s tímto tématem se jistě většina dětí ve třídě setkala, ať už osobně nebo zprostředkovaně od někoho ze svého okolí. S dětmi stejně starými jako jsou Jana a Eva, bychom mohly diskutovat, zda byla podle nich reakce pana Dvořáčka správná či nikoli. Učitel by mohl využít *metodu OSV - Myslím si, že ano, myslím si, že ne.*⁸⁴ Smyslem této metody je vyjádřit svůj názor k nějakému kontroverznímu tématu, vyslechnout názor ostatních a kultivovaně argumentovat.

3.3.6 Pan Koukolík

Opatrovníkem a spojencem Jany a Evy byl soused, pan Koukolík. Ten žil sám, miloval svou zahrádku a měl včely. Holcám dával med. Často, když šly kolem zahrádky, je pozval na čaj nebo limonádu, někdy měl i vlastnoručně upečený koláč. Jednou se Eva tak nachladila, že musela do nemocnice a pan Koukolík jí tam přinesl autíčko na baterku, které si moc přála, aby se jí udělalo lépe. Protože nebyl rodinný příslušník, nepustili ho za ní, ale poslal jí dárek po zdravotní sestře. Jejich mamince se to ale nezdálo vhodné, tak mu autíčko zaplatila a on byl z toho smutný. Myslel na ně i na Velikonoce, protože měl pro každou připravené pytlíčky s nadílkou. Obě dívky dobře znal, proto dal do každého kromě sladkostí ještě panenku pro Janu a autíčko pro Evu.

Po nemilé příhodě s panem Dvořáčkem je na stráni za svou zahradou viděl plakat. Jana s Evou se díky němu trochu uklidnily, daly si u něho limonádu a se vším se mu svěřily, dokonce i s pátráním po novém tatínkovi. Dívkám postupně začalo docházet, co je u tatínka skutečně důležité. Pochopily, že nejdůležitější není jeho vzhled, krásné věci ani dobrodružný život. Uvědomily si, že pan Koukolík je dokáže vyslechnout, utěšit i potěšit. A to že právě jsou ty nejdůležitější vlastnosti, které by tatínek měl mít.

3.3.7 Kamarádké vztahy

Vypravěčka Jana je dle profesorky Marie Vágnerové v období druhé fáze školního věku.⁸⁵ Ve škole, mezi kamarády, si vytváří pevnou pozici, která předurčuje její budoucí

---

⁸⁴ DUBEC, M. *Zásobník metod používaných v OSV*. Praha: Projekt Odyssea, o. s., 2007, s. 41-45.

⁸⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 255.

sociální postavení a má také vliv na vývoj její osobnosti. Ve skupině kamarádů se učí řešit neshody a vyrovnávat se jim např. ve studijních výkonech.

3.3.8 Iveta

Postava Ivety Oulákové je důkazem tohoto tréninku soužití a uplatnění se ve společnosti. Iveta je spolužačka vypravěčky Jany. Mají spolu takový ambivalentní vztah. Přes všelijaké maléry a hádky je to zřejmě Janina nejbližší kamarádka. Jana se jí ale nesevřuje tolik, jako sestře Evě. Iveta je jedináček, na kterého je soustředěna veškerá pozornost rodičů – v dobrém i špatném slova smyslu. To znamená, že má pokojík plný hraček, parádního oblečení a mnoha dalších věcí, co Jana obdivuje. Možná Ivetě její nadstandartní materiální zázemí trochu závidí.

Mezi Janou a Ivetou vznikl konflikt, kdy Iveta před ostatními spolužáky prohlásila, že Janina maminka je *po krk zadlužená*.⁸⁶ Do Jany vjel vztek, maminku musela před takovým ponižením bránit a Ivetě dala facku.⁸⁷ Jana se zachovala velmi vyspěle, nežalovala a na nic se nevymlouvala, prostě jen přijala svůj trest a odpykala si ho. Situace by se dala velmi dobře využít při třídnické hodině. Zvolila bych zřejmě metodu *Boalovského divadla*.⁸⁸

Dalším důkazem vyzrálého charakteru Jany byla příhoda s cvičkami. Ivetě se (po maléru s fackou) ztratily ve škole cvičky. Všichni ve třídě věděli, že Iveta musí mít vždycky všechno jako ze škatulky, jinak jí hrozí, že doma od přísného tatínka dostane řemenem. U nikoho se její cvičky nenašly, tak Iveta poprosila Janu, aby jí půjčila svoje. Jana nejprve odmítla, přála spolužačce tuto nepříjemnost. Když ji ale cestou domů viděla u příkopu plakat, svoje cvičky jí půjčila. Tato skutečnost vedla k tomu, že se z obou dívek staly dobré kamarádky.

Marie Vágnerová píše o tom, že vrstevníci si vzájemně uspokojují mnoho potřeb. Poskytují si například *emoční podporu* tím, že spolu sdílejí problémy, které nedokáží řešit s žádným dospělým, dávají si vzájemně najevo účast a solidaritu.

---

⁸⁶ DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, s. 35.

⁸⁷ Jany a Evy maminka měla na starosti ekonomický chod celé domácnosti. Jana byla na maminku hrdá, proto ji musela bránit. Možným důvodem, proč vyhrocená situace mezi dívkami (Janou a Ivetou) nastala, bylo, že Ivetiny rodiče vedli před dcerou nevhodný rozhovor o Janině mamince. Některé informace by se k dětským uším neměly dostat. Rodiče by si měli dávat pozor, co před dětmi říkají.

⁸⁸ Metoda umožňující sdílet náročné situace (např. v třídním kolektivu) a společně přicházet na jejich řešení.

3.3.9 Marcela Tranděrová

To, že se Jana dokáže vžít do pocitů (nejen) svých vrstevníků a projevit jim sounáležitost, Martina Drijverová popsala také ve vztahu se spolužačkou Marcelou Tranděrovou.

O Marcele si Jana myslela, že je šprt, který udělá vždy všechno správně. Ve skutečnosti to bylo úplně jinak. Celá třída strávila týden na lyžařském výcviku, kde Jana nedobrovolně sdílela s Marcelou pokoj. Marcela se tam Janě svěřila, že se tak hodně učí proto, aby rodičům nepřidělávala starosti. Její bratr má totiž vážně nemocné srdce a čeká ho náročná operace. Marcela tedy nechce, aby se její rodiče trápili ještě víc.

Po návratu z hor na Janu čekal harmonický domov, kde ji zbytek rodiny vítal s otevřenou náručí a s překvapením. Bohužel na Marcelu čekala velice smutná zpráva – během lyžařského výcviku museli jejího bratříčka lékaři operovat, ale už mu nemohli pomoci.

Martina Drijverová tak podruhé konfrontuje hlavní hrdinku se smrtí. Když se dítě ve svém okolí setká se smrtí, stává se, že kromě smutku, prožívá i pocity strachu a nejistoty. Zamýšlí se nad tímto vážným tématem a začne si uvědomovat, že každý člověk jednou zemře, dokonce i maminka, tatínek a ono samo. V takových chvílích je důležité, aby vědělo, že je v pořádku, když bude přemýšlet o samotě, a oporu (např. rodiče) má poblíž. Spisovatelka se bravurně vžívá do takových dětských pocitů: *Vyběhla jsem do pokoje – a tam jsem se rozbrečela. Kvůli tomu Rudovi, kvůli Marcele a pak, já nevím proč... Ale asi proto, že každý musí někdy umřít, jednou... A pak už nebude. Moje mamka, tatínek, Eva... i já. A nikdo neví, kdy to bude. Dostala jsem najednou hrozný strach, že jsem skoro nemohla dýchat, tak mi bylo. Když jsem tak ležela na posteli, vrzly dveře a přišel tatínek. „Vím, jak ti asi je,“ řekl. „Ale chci ti něco povědět. Člověk, který dělá všechno proto, aby každý den, který prožije, byl radostný, se nemusí bát umřít (...)*⁸⁹ Po rozhovoru s tatínkem se Jana začala zamýšlet nad tím, jak by mohla Marcele pomoci. Rozhodla se, že jí daruje svou nejmilejší panenku v nejhezčích šatech. Když pannu tajně nechávala za dveřmi Marcelina bytu, bylo jí líto, že ji ztratí, ale dokázala ji obětovat pro potěšení někoho druhého. Myslím, si, že jde o velmi citově silné gesto od malé holky.⁹⁰

Marie Vágnerová se vyjadřuje ke schopnosti školáků si uvědomit, že je důležité brát ohledy na potřeby ostatních: *Dětské chování je stále motivováno hlavně vlastními*

⁸⁹ DRIJVEROVÁ, M. *Táta pro radost i pro zlost*. Praha: Albatros., 1984, s. 75.

⁹⁰ S podobným sociálním a etickým přístupem se můžeme setkat například u básně J. V. Sládka *Jablíčka*.

zájmy, ale školáci jsou schopni brát v úvahu i potřeby jiných. Jsou ochotni pomáhat, podělit se, něco půjčit či darovat. Nejde zde o pouhý ohled na jiné, to dovedou i starší předškolní děti, ale o chování vyplývající ze zobecněného principu dobra a zla.⁹¹ Školáci si již dokáží rozumově (i na základě pocitů) zdůvodnit, kdy je třeba se zachovat empaticky. Z mého pohledu je k tomuto prosociálnímu chování nezbytný správný vzor. Martina Drijverová pro Janu i obě její sestry vytvořila výborný vzor v mamince a později i v náhradním tatínkovi.

3.3.10 Rodina Galbovských

V posledním dílu trilogie se rodina Koukolíkových seznámí se sousedy, rodinou Galbovských. Jana jim připisuje kladné vlastnosti, protože mají hezký dům, pěkné auto a spoustu dalších drahých a zbytečných věcí. Janin tatínek si rozumí s panem Galbovským, protože mají společnou vášeň – zahradu. Maminka si však s paní Galbovskou nemá příliš o čem povídat. Paní Galbovská je poněkud povrchní žena zajímající se o to, aby vypadala dobře a byla obklopená krásnými věcmi.

U Koukolíkových paní Galbovskou zajímal obraz od slavného malíře. Paní Galbovská po obrazu tolik toužila, že na Koukolíkovy vymyslela lest s půjčkou. Pan Koukolík se s panem Galbovským domluvili na zapůjčení peněz, aby mohl pořídit auto. Paní Galbovská využila toho, že jejich dohoda byla pouze ústní, a požadovala okamžité vrácení půjčky. Pan Koukolík už ale automobil za peníze sousedů koupil. Paní Galbovská tedy jako náhradu požadovala jejich vzácný obraz.

Tato událost byla pro Janu a její rodinu nová nepříjemná životní zkušenost. Jana si uvědomila, že se v životě člověk snadno potká se ztrátou důvěry v poctivost někoho, o kom se domníval, že by ho nepodvedl. Jana s Evou tuto vyhrocenou situaci zpovzdálí pozorovaly a vůči svým rodičům ji právem vnímaly jako nehoráznou.

Jana tajně milovala Evžena, téměř dospělého syna Galbovských. Mnohokrát se jí stalo, že kvůli své platonické lásce nevnímala své okolí. Pak měla potíže: *Co všechno se přihodilo druhý den ve škole, to se ani popsat nedá. Byla to hrůza. Měli jsme úkol z češtiny a nakreslit džbán. Samozřejmě jsem kvůli Evženovi na oba úkoly zapomněla. Musela jsem češtinu opsat od Ivety – poprvé v životě! Ale protože jsem pospíchala, udělala jsem tam chyby a dostala jsem trojku. Džbán jsem narychlo nakreslila na papír vytržený z bloku a to se ví, naše učitelka hned poznala, že jsem to nedělala doma. Poznámka.⁹² Skládala pro něj*

⁹¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 355.

⁹² DRIJVEROVÁ, M. *Táta nemá smutky rád*. Praha: Albatros, 1985, s. 29.

básničky, parádila se kvůli němu a snila o tom, že si ji třeba jednoho dne vezme. Po tom, co Evženovi rodiče provedli její mamince a tatínkovi, se snažila na něj skutečně nemyslet. Měla potřebu postavit se za své rodiče a ochraňovat je.

Čtenářky, které postupně vyrůstaly s Janou, možná zažívaly velmi podobné pocity patřící k první zamilovanosti. Takové dívky mají v Janě osobu, se kterou mohou své pocity sdílet, aniž by se musely někomu svěřovat. Jana je pro čtenářky ubezpečením, že je normální a běžné, když se chovají a cítí obdobně. V příběhu je tím naznačen postupný přechod Jany do vývojového stadia dospívání.

4 LITERATURA A POMOCNÉ LITERÁRNÍ VĚDY

Existuje spousta možností, jak lze definovat literaturu. V podstatě se jedná o každý slovesný projev, který plní tři základní funkce – *formativní, estetickou a informativní*.⁹³ *Pojmem literatura pro děti a mládež označujeme oblast literární tvorby záměrně určené věkově vymezenému okruhu nedospělých posluchačů a čtenářů (do 14 – 15 let) nebo také oblast umělecké literatury původně psané pro dospělé, ale recipované dětmi a mládeží.*⁹⁴

Literární funkce jsou v různých literárních dílech v různém poměru. Próza s dětským hrdinou plní ještě jiné funkce, např. didaktickou, výchovnou, relaxační a fantazijní, etickou atp. *Výraznější zastoupení má funkce didaktická, která se podílí na rozvoji a upevňování hodnotové orientace, emocionality, sociálních a jazykových dovedností.*⁹⁵ Funkci etickou definuje Jaroslav Toman jako *poučující o zásadních normách vztahů mezi lidmi.*⁹⁶ Dětský čtenář si má uvědomit, že má vůči sobě i společnosti nějaké povinnosti (a naopak), má si také utvořit „zdravou“ představu dobra a zla.

Prostřednictvím informativní funkce *vnímatel* (čtenář) získá určitý balíček věcných informací. Formativní funkce⁹⁷ znamená, že literární dílo *vnímatele* formuje, má určitý vliv na formování jeho názorů, postojů a na následné jednání. Prostřednictvím této funkce si utváří pohled člověka na svět. Tato funkce člověka kultivuje v problematice filozofické, náboženské, multikulturní i environmentální. Estetickou funkci můžeme chápat tak, že literární dílo vytvoří podmínky pro jeho estetický prožitek. Dílo má vždy nějakou estetickou hodnotu, což znamená, že *vnímatele* uspokojuje poznání něčeho nového, že si všimá věcí, které dřív neviděl nebo si jich přestal všimnout. Estetická hodnota díla nemusí být vždy skryta pouze v něčem krásném. Svůj velký význam může mít pro poselství díla i ošklivost. Absence krásy může hrát významnou roli v kontrastní kompozici textu. Na roli mrtvého otce v trilogii Martiny Drijverové není nic líbivého (ani krásného), ale znamená to například posun k výbornému vztahu dcer s matkou.

Historicky se vedou spory o tom, zda je možné zkoumání literatury považovat za vědu, literární vědu (více viz Eduard Petř⁹⁸). *Rozpornost těchto stanovisek lze však*

⁹³ PETRŮ, E. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000.

⁹⁴ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, s. 47 – 48.

⁹⁵ ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 12.

⁹⁶ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, s. 47 – 48.

⁹⁷ Formativní funkce někdy bývá zneužívána autoritativními a totalitními režimy k ideologické manipulaci.

⁹⁸ PETRŮ, E. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000, s. 17 – 19.

překlenout, jestliže budeme chápat literární vědu jako syntetický pojem, označující soubor speciálních věd, jejichž předmětem zkoumání je krásná literatura. Literární věda je tedy systém, ve kterém se můžeme setkat s hierarchií jednotlivých složek, kde funguje jejich vzájemná provázanost. Literární věda může čerpat poznatky z jakékoli jiné vědy.

Základní disciplíny literární vědy jsou: *teorie literatury a literárněvědná metodologie, literární historie a literární kritika.* Tyto základní disciplíny mají vazby na pomocné vědy literární, např. *filozofii a teologii, lingvistiku, matematiku, historii, sociologii, psychologii* aj. Ve volné trilogii o hledání a nalezení nového tatínka od Martiny Drijverové jsou dominantní etické aspekty literárního díla, ale také například aspekty psychologické či sociálně-psychologické.

Termín etika pochází z řeckého *ethos* – zvyk, mrav, povaha. *Ve vlastním smyslu filozofická disciplína, jejímž předmětem jsou hodnotící soudy, které se týkají rozlišování dobrého a zlého. Etika je obecně teoretická a zpravidla spojená s metafyzickým zkoumáním (zejména u Kanta), čímž se liší od aplikované morálky. Kantova etika se vrací k biblickému „co nechceš, aby ti činili jiní, nečiň ani ty jim“ a za etické pokládá takové jednání, které by se mohlo stát normou pro všechny ostatní.*⁹⁹ Etika je součástí filozofie, zasahuje do všech vědních oborů i oblastí lidského života. Klade si především otázky týkající se správného (nesprávného), mravného (nemravného), spravedlivého (nespravedlivého) jednání člověka. Arno Anzenbacher¹⁰⁰ vychází z toho, že každý člověk zná určité mravní skutečnosti, ví, co je dobré a co zlé. Ve své práci to označuje jako *předporozumění*, které má šest prvků: (...) *mravní hodnocení, svědomí, dobrovolnost, odpovědnost, sociální zřetel a vlastní hodnota.*¹⁰¹ Dle jeho teorie každé lidské jednání nějak mravně hodnotíme. Předem vycházíme z toho, že každý ví, co je dobré (zlé), jedná na základě svobodného rozhodnutí, a předpokládáme, že každý ví, proč jednal tak, jak jednal. Toto hodnocení má vždy mezilidský rozměr, na jedné straně stojí vědomí vlastní hodnoty proti tomu, jakou „hodnotu“ mám u druhých lidí na straně druhé.

Tuto kapitolu jsem na konec své práce zařadila, protože považuji za důležité, aby si pedagog uvědomoval přesah literatury do jiných vědních disciplín. Učitel, který se v interdisciplinárních vztazích orientuje, dokáže své žáky zaujmout a motivovat je k různým aktivitám. Ve druhém ročníku na střední pedagogické škole jsem se specializovala na dramatickou výchovu a jeden z prvních velkých úkolů od učitele byl nastudovat vše

⁹⁹ DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. Praha: EWA, 1994. s. 73.

¹⁰⁰ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 13 – 17.

k tragédii *Král Oidipus*. Na konci prvního pololetí proběhlo dvoudenní kolokvium. Poskládali jsme celý příběh. Na jeho základě jsme diskutovali o historii, geografii, architektuře, literatuře (dramatu), Freudově psychoanalýze, sociologii, pedagogice aj. Propojovali jsme antiku s dneškem. Podobných úkolů nám učitel nabídl do konce studia ještě mnoho - vždy s předem rozmyšleným záměrem. Tímto způsobem výuky by žáci se zájmem získávali víc informací i zkušeností potřebných v budoucím životě.

5 APLIKACE NÁMĚTŮ Z TRILOGIE

V současnosti jsem v roli matky i učitelky. Při interpretaci textů jsem nechala „převážít“ svoji profesní roli a snažila se číst mezi řádky, abych z nich mohla čerpat náměty do výuky. Často předkládám žákům různé texty v rámci čtenářských lekcí i lekcí zaměřených na osobnostně-sociální rozvoj. Příběh o Janě a její rodině obsahuje nová řešení situací, které mohou ve třídě nastat, a nápady, jak je s dětmi projít (prožít). Dají se z něj vyjmout některé části a pracovat s nimi různými způsoby – propojovat rozvoj čtenářských strategií s rozvojem osobnosti v oblasti sociální, environmentální, etické, komunikační atd.

Jako jeden z úkolů, který jsem si zadala, byla aplikace textů do pedagogické práce. Ve své pedagogické činnosti se chystám pracovat s několika tématy, které jsou součástí trilogie.

Prostředí Askalóny je možné využít k budování povědomí o správných ekologických návycích. Pokud Askalónu představíme jako jejich oblíbené místo (bunkr), které lidé nesprávným chováním zničili, může to děti motivovat k zamýšlení se nad otázkami správného (ekologického) chování k přírodě a svému okolí - čtení propojíme s prvoukou.

V souvislosti se společným řešením problematických situací z příběhu (např. facka Ivetě, ztracené cvičky, Marcela a téma smrti) ve třídě, bych využila metodu *Boalovského divadla*. Metoda umožňuje žákům popsat a sdílet obtížné situace, do nichž se dostávají (mohou dostat), a zlepšit celkovou atmosféru ve třídě. Učitel může tuto metodu využít k navržení strategií řešení problémových situací. Žáci tak rozvíjejí schopnost aktivně řešit problémové či konfliktní situace.¹⁰²

Pasáž o spolužačce Marcele Tranděrové bych využila k rozvoji čtenářské strategie *předvídání*. Žáci dostanou text rozdělený do několika částí a tabulku na předpovědi. Po přečtení každé části její obsah někdo převypráví, případně shrne. Poté každý z žáků samostatně zaznamená do tabulky předpovědi, jak podle něj bude příběh o Marcele pokračovat. Průběžně děti čtou své verze možných pokračování. Po každé další části (např. formou smajlíků) hodnotí, jak se jim předvídání podařilo. Když se příběh dočte, ptáme se žáků: *Zachoval by ses stejně jako Jana? Jinak? Proč? Co bys udělal pro Marcelu?* atp. Diskutuje se v komunitním kruhu, kde na sebe všichni žáci včetně učitele dobře vidí.

---

¹⁰² Ve třídě vytvoříme prostor jeviště, kolem něhož se nachází hlediště. Necháme na žácích, zda se rozhodnou situaci řešit tím, že ji sami přehrají, nebo budou hercům říkat, jak ji mají přehrát.

Při hledání nového tatínka by se dalo s dětmi pracovat s odlišnými charaktery mužských postav, což může mít přesah do několika předmětů – literární výchovy, osobnostně-sociální výchovy, psychologie, sociální psychologie a dramatické výchovy. Žáci mohou nacvičit scénky, kde dívky z příběhu pátrají po novém tatínkovi a setkávají se s různými typy mužů.

Na základě úryvků z trilogie může učitel rozvíjet písemný projev svých žáků. Vhodnou metodou je *R. A. F. T.*¹⁰³ Děti vymýšlejí různé role lidí, kteří by o vybraném tématu mohli psát. Navrhují adresáta a formu, jakou by podle nich měl text mít.¹⁰⁴ Konkrétní podoba aplikace této metody kritického myšlení – role: Jana, adresát: babička, forma: osobní dopis, téma: obraz a nečestné jednání paní Galbovské. Po uplynutí stanoveného času na psaní, následuje sdílení textů. Žáci si mohou své práce číst ve skupinách nebo učitel vybere několik dětí, které čtou celé třídě. Při práci ve skupinkách je možné zvolit více rolí, adresátů či forem.

Témata k formování osobnosti dětí ze všech tří knih mohou čerpat i rodiče, např. budování vztahu mezi sourozenci, odměny a tresty, první láska, pravidla slušného chování aj.

---

¹⁰³ R – role, A – adresát, F – forma, T – téma.

¹⁰⁴ STEELOVÁ, J. L. a kol. *Dílno psaní. Od sebevyjádření k písemné argumentaci*. Praha: Kritické myšlení o. s., 2007, s. 19 – 20.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem zkoumala volnou trilogii Martiny Drijverové o neúplné rodině a zamýšlela se nad tím, jaké podněty dílo přináší a komu. V tuto chvíli jsem silně přesvědčena o tom, že všechny tři knihy by měly přijít nejen do rukou dětí, ale i rodičů a učitelů na 1. stupni základních škol kvůli nepřebernému množství rozmanitých situací a myšlenek, ze kterých se dá mnoho vytěžit. Je obdivuhodné, že první díl trilogie je zároveň prvotinou spisovatelky.

Při psaní biografie Martiny Drijverové jsem se seznamovala s jejími názory a životními postoji. Například s tím, jak na základě vlastních zkušeností dokáže rodičům předat základní důležité body výchovy dětí, aby z nich vyrostli dobří lidé. Svým způsobem povzbuzuje matky samoživitelky - dobře vychovat dítě je možné i bez partnera. Učitelům na 1. stupni základních škol nabízí mnoho námětů k třídnickým hodinám, čtenářským lekcím i dalším předmětům. V práci je navrženo několik konkrétních způsobů, jakými lze látku využít.

Dětská literatura zahrnuje rozsáhlé žánrové a tematické spektrum, které nabízí mnoho významných příležitostí. Učitelé i rodiče by měli odhalovat dětem pestrost literatury, nabízet jim různé knihy, sdílet s nimi příběhy a ptát se jich, jaké na ně mají názory. Zkrátka s nimi literaturu prožívat.

RESUMÉ

Diplomová práce je zaměřená na interpretaci a rozbor volné trilogie (Táta k příštím Vánocům, Táta pro radost i pro zlost, Táta nemá smutky rád) o neúplné rodině spisovatelky Martiny Drijverové. V první části se zabývám biografií a tvorbou autorky. Další část obsahuje stručný přehled toho, kde se problematika neúplné rodiny vyskytuje v české literatuře pro děti a mládež od 19. století po současnost. Následující část je věnovaná charakteristice trilogie – jak prostředí, postavy a sociální vztahy ovlivňují myšlení, chování i jednání hlavní hrdinky Jany a sestry Evy. Ve čtvrté kapitole je zmíněno propojení literatury s jinými vědními obory, z čehož mohou čerpat pedagogové při práci s texty v různých předmětech. Upozorňuji tak na důležitost interdisciplinární role literatury. Poslední kapitola shrnuje konkrétní možnosti aplikace námětů z trilogie do výuky na prvním stupni základních škol.

RÉSUMÉ

My final thesis is focused on interpretation, evaluation and analysis of single-family writer Martina Drijver and her free trilogy (Father for next Christmas, Good times and bad times Father, Father who doesn't like sadness). The first part of my thesis is concentrated on writer's biography and life's work. The second part contains short characteristics of single-family problematics and list of books in Czech literature (from 19th century till now) with some topics. The next chapter is engaged in detailed characteristics of trilogy – main characters of the book (Jana and Eva), behaviour, social relationships and environment. The fourth part is trying to connect literature and other scientific branches and draw inspiration from literature to another subjects and lessons. It also calls attention to the importance of literature as a interdisciplinary field of study. The remaining part of the thesis consists of résumé and practical applications of book ideas to lessons at the elementary schools.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura:

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-111-3.

BEZDĚKOVÁ, Z. *Říkali mi Leni*. Praha: Albatros, 2012. ISBN 978-80-00-03055-5.

ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

DRIJVEROVÁ, M. *Táta k příštím Vánocům*. Praha: Albatros, 1995, ISBN 80-00-00371-6.

DRIJVEROVÁ, M. *Táta pro radost i pro zlost*. Praha: Albatros, 1984.

DRIJVEROVÁ, M. *Táta nemá smutky rád*. Praha: Albatros, 1985.

DUBEC, M. *Zásobník metod používaných v OSV*. Praha: Projekt Odyssea, o. s., 2007. ISBN 978-80-87145-02-9.

DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. Praha: EWA, 1994. ISBN 80-85764-07-5.

GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. Praha: SPN, 1987.

HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7.

CHALOUPKA, O. a kol. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985.

CHALOUPKA, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-40-8.

LEDERBUCHOVÁ, L. *Literatura ve škole*. Plzeň: ZČU, 2010. ISBN 978-80-7043-891-6.

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7363-270-6.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2009, ISBN 80-85824-06-X.

NOVÁČKOVÁ, J. *Mýty ve vzdělávání. Od škodlivosti některých zaběhaných představ o učení, škole a výchově a cestách, jak je překonat*. Kroměříž: PhDr. Pavel Kopřiva – Spirála, 2006, ISBN 80-901873-8-2.

PETRŮ, E. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-44-X.

PREKOPOVÁ, J. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-2626-0885-3.

STEELOVÁ, J. L. a kol. *Dílna psaní. Od sebevyjádření k písemné argumentaci*. Praha: Kritické myšlení o. s., 2007.

SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Praha: Carolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.

ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných zemích*. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2009, ISBN 978-80-7416-038-7.

TOMAN, J. *Současná literatura pro děti a mládež. Tvorba devadesátých let 20. století*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2000. ISBN 80-7204-170-3.

TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. ISBN 80-7040-055-2.

URBANOVÁ, S. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. ISBN 80-7198-548-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

Časopisy - články:

DRIJVEROVÁ, M. Mám ráda svou rodinu. *Zlatý máj*. 1994, 38 (3), s. 83. ISSN 0044-4871.

FOJTÍKOVÁ, Z. S Martinou Drijverovou nejen o knížkách. *Rodina a škola*. 1990, 37 (8). ISSN 0035-7766.

Internetové zdroje:

Český rozhlas – Hovory s Evou Hůlkovou: <https://prehovac.rozhlas.cz/audio/3168687> - dostupné 24. 10. 2018.

<https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/spisovatele-a-detske-knihy/s-martinou-drijverovou-o-knikach-a-psani> - dostupné 21. 10. 2018.

<https://spisovatele.cz/martina-drjverova> – dostupné 21. 10. 2018.

IBBY (International Board on Books for Young People) – pečuje o vysokou uměleckou úroveň knih pro děti a mládež a jejich propagaci i ve světovém měřítku. In: <http://www.ibby.cz/index.php/ibby-eska-sekce/ceska-sekce-ibby> - dostupné 21. 10. 2018.

<https://spisovatele.cz/martina-drjverova#cw> – dostupné 21. 10. 2018.

https://www.ranapce.cz/wp-content/uploads/V-Kostce_2014.pdf – dostupné 21. 10. 2018.

<http://npmk.cz/knihovna/suk-vysledky-prechozich-rocniku> - dostupné 21. 10. 2018.

<http://www.ibby.cz/index.php/zlata-stuha-historie> - dostupné 21. 10. 2018.

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=684> – dostupné 28. 10. 2018.

<http://www.kultura21.cz/rozhovory/4514-martina-drijverova> - dostupné 20. 10. 2018.

<https://www.csfd.cz/tvurce/89815-martina-drijverova/> - dostupné 28. 10. 2018.

<https://eva-hruskova-a-jan-preucil.webnode.cz/nabidka/> - dostupné 28. 10. 2018.

<http://www.uapierot.cz/drijverova.php> - dostupné 28. 10. 2018.

<http://willik.tym.cz/index.php?co=mikulas2013> - dostupné 28. 10. 2018.